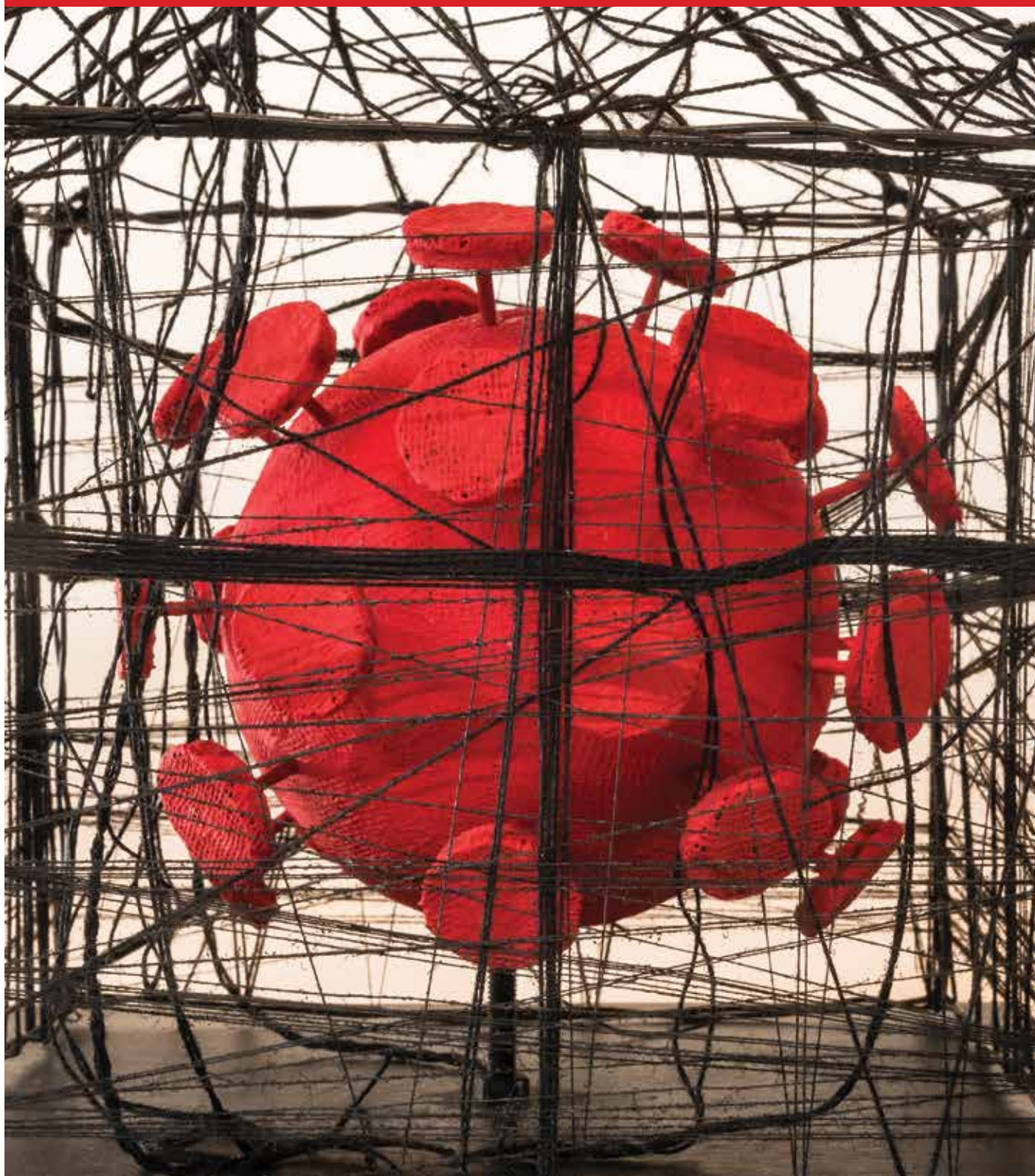

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2021/4

Fátyolüveg tárgyak csoportja | Group of veil glass objects | Karcagi Üvegyár, 1960-as évek vége, 1970-es évek, Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza (*Cikkünk a 11. oldalon*)

TARTALOM

	KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK
2	A Szombathelyi Képtár mint a textilművészet kikötője A 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé <i>(Cebula Anna)</i>
11	„Csillogó üvegtárgyak” Fátyolüveg-kiállítás a Kiskép Galériában <i>(Novák Piroska)</i>
19	Játék a formával A Planbureau designstúdió <i>(Farkasdy Melinda)</i>
24	Egy hazai kortárs iparművészeti gyűjtemény megszületése III. Válogatás a FISE Gyűjteményből

	IN MEMORIAM
34	Aki szabad szemmel látott Kernács Gabriellára emlékezem <i>(Dvorszky Hedvig)</i>
36	„A grafikusnak a keze járjon, ne a szája!” Zelenák Crescencia grafikusművész emlékezete <i>(Feledy Balázs)</i>

	KITEKINTÉS
42	Tatlintól Zsennyéig A 20. századi orosz–magyar terméktervezési kapcsolatok történetéből. I. Az előzmények szűk krónikája <i>(Ernyey Gyula)</i>

	ÉRTÉKŐRZÉS
46	A finom és modern részletek mestere Münnich Aladár építész munkássága a belsőépítész szemével <i>(Almer Zsuzsa)</i>

	TÁRGYKÖZELBEN
52	Örvények és hullámok Pázmány Judit: Örvény <i>(Farkasdy Melinda)</i>

54	Hírek

CONTENTS

	EXHIBITIONS – WORKSHOPS
2	The Szombathely Gallery as the Haven of Textile Art 7th International Textile Art Triennale <i>(Anna Cebula)</i>
11	‘Luminous Glassware’ Veil glass exhibition at Kiskép Gallery <i>(Piroska Novák)</i>
19	Playing with Form The Planbureau design studio <i>(Melinda Farkasdy)</i>
24	Genesis of a Hungarian Collection of Contemporary Applied Arts III Selection from the FISE Collection

	IN MEMORIAM
34	The One Who Saw With the Naked Eye Remembering Gabriella Kernács <i>(Hedvig Dvorszky)</i>
36	‘A graphic artist should let their pencil do the talking’ In memory of graphic artist Crescencia Zelenák <i>(Balázs Feledy)</i>

	OUTLOOK
42	From Tatlin to Zsennyé From the history of 20th century Russian-Hungarian relations in product design I. A brief history of the antecedents <i>(Gyula Ernyey)</i>

	SAFEGUARDING OF VALUES
46	Master of Subtle and Modern Details The oeuvre of architect Aladár Münnich through the eye of an interior designer <i>(Zsuzsa Almer)</i>

	CLOSE-UP
52	Whirls and Waves Judit Pázmány: Whirlpool <i>(Melinda Farkasdy)</i>

54	News

A CÍMLAPON | ON THE FRONT COVER:

SÁNDOR Eszter: Rossz álmom (részlet)

Eszter SÁNDOR: Nightmare (detail)

2021, drót, fonal, vászon, filc, vegyes technika, a teljes méret: 20x20x20 cm

Fotó: Rácz Norbert *(Cikkünk a 2. oldalon)*

A HÁTSÓ BORÍTÓN | ON THE BACK COVER:

MIHÁLY Gyula: Speciális étkezéslet (részlet)

Gyula MIHÁLY: Special tableware (detail)

2007, porcelán

Fotó: Fövényi Sándor *(Cikkünk a 24. oldalon)*

A Szombathelyi Képtár mint a textilművészet kikötője

A 7. NEMZETKÖZI TEXTILMŰVÉSZETI TRIENNÁLÉ

A textilművészet, melynek fogalma 1969 óta szorosan összekapcsolódik Szombathely nevével, idén a 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálával ismét ellátogat a városunkba. A szombathelyi textiles seregszemlék 1988-tól a Szombathelyi Képtár impozáns tereiben mutatkoznak be. 2021-ben a 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé vernisszása egybeesik a képtár kapuinak ismételt megnyitásával, hiszen most zárult le a több mint harmincéves épület két éve tartó nagyszabású felújítása.

Ennek apropóján tekintsünk egy kicsit vissza! A Szombathelyi Képtár megszületésének gondolata 1976-ban fogalmazódott meg a Vas Megyei Tanács akkori elnökének, dr. Gonda Györgynek a fejében, aki létrehozta a Képtárépítő Egyesületet. Akkorra már a Művészeti Alap (Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja) negyed évszázada adott helyet, biztosított műhelyt megyénkben, Zsennyén a magyar képzőművészet jelentős egyéniségeinek. A Képtárépítő Egyesület célja az volt, hogy Derkovits Gyula szülővárosa méltó otthont teremtsen a nagy hatású festő hagyatékának és a kortárs magyar művészet haladó eszméinek.

A képtár épületének megtervezésére pályázatot írtak ki. A beérkezett 56 pályamű közül Mátis Lajos és Sellyei Gábor terve bizonyult a legjobbnak. Az építkezés kezdetét jelző alapkőletétel 1979. november 9-én történt. A beruházás költségeinek felét a megye és a város lakossága, a másik felét pedig a Kulturális Minisztérium és a SZOT (Szakszervezetek Országos Tanácsa) vállalta magára. Megyészerte megkezdődött a gyűjtés az álom megvalósítására. A szombathelyiek téglajegyeket vásároltak, a gyárakban a brigádok erre a célra ajánlották fel a szocialista szombatjaikat. Közben

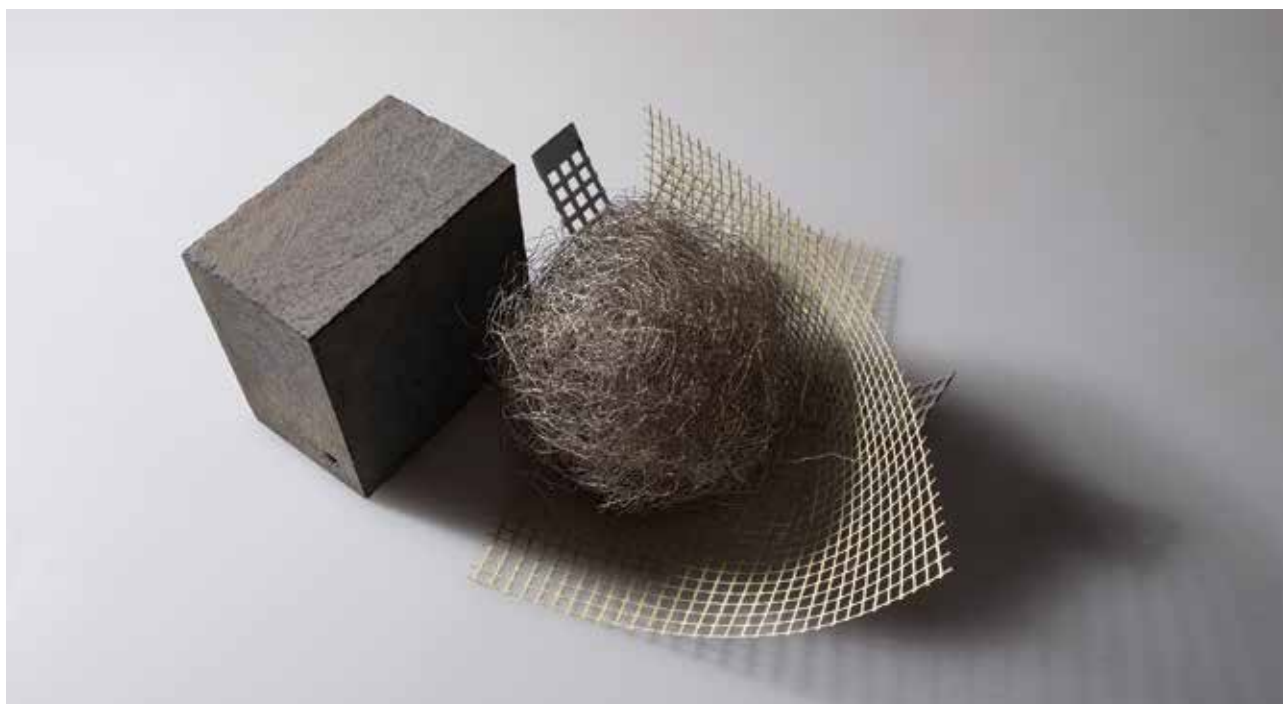
az évekig elhúzó építkezés alatt az építőanyagárak annyira megemelkedtek, hogy az eltervezett 12 pilléren nyugvó 116 méter hosszú épület tervét kénytelenek voltak egy pillérrel rövidebbre és 104 méter hosszúra átszabni, megtartva az összes eredeti funkciót – ám a beruházás még így is jóval többbe került az előirányozottnál.

ELEK Ágnes: Családi fészek | Ágnes ELEK: Family nest
2021, tölgyfa, nád, szősz, hajszál, szőrszál, egyéni technika, 16x19,5x20 cm
Fotó: Elek Ágnes

Renata JACKOWIAK: Időben | Renata JACKOWIAK: In time | 2021, pamut, plexi, drót, papírgolyó, egyéni technika, 20x18x18 cm
 Fotó: Renata Jackowiak

VERECZKEY Szilvia: MOME | Szilvia VERECZKEY: MOME
 2021, alumíniumszálak, perforált fémlap, festett rabicháló, bazalt, egyéni technika, 12x20x20 cm

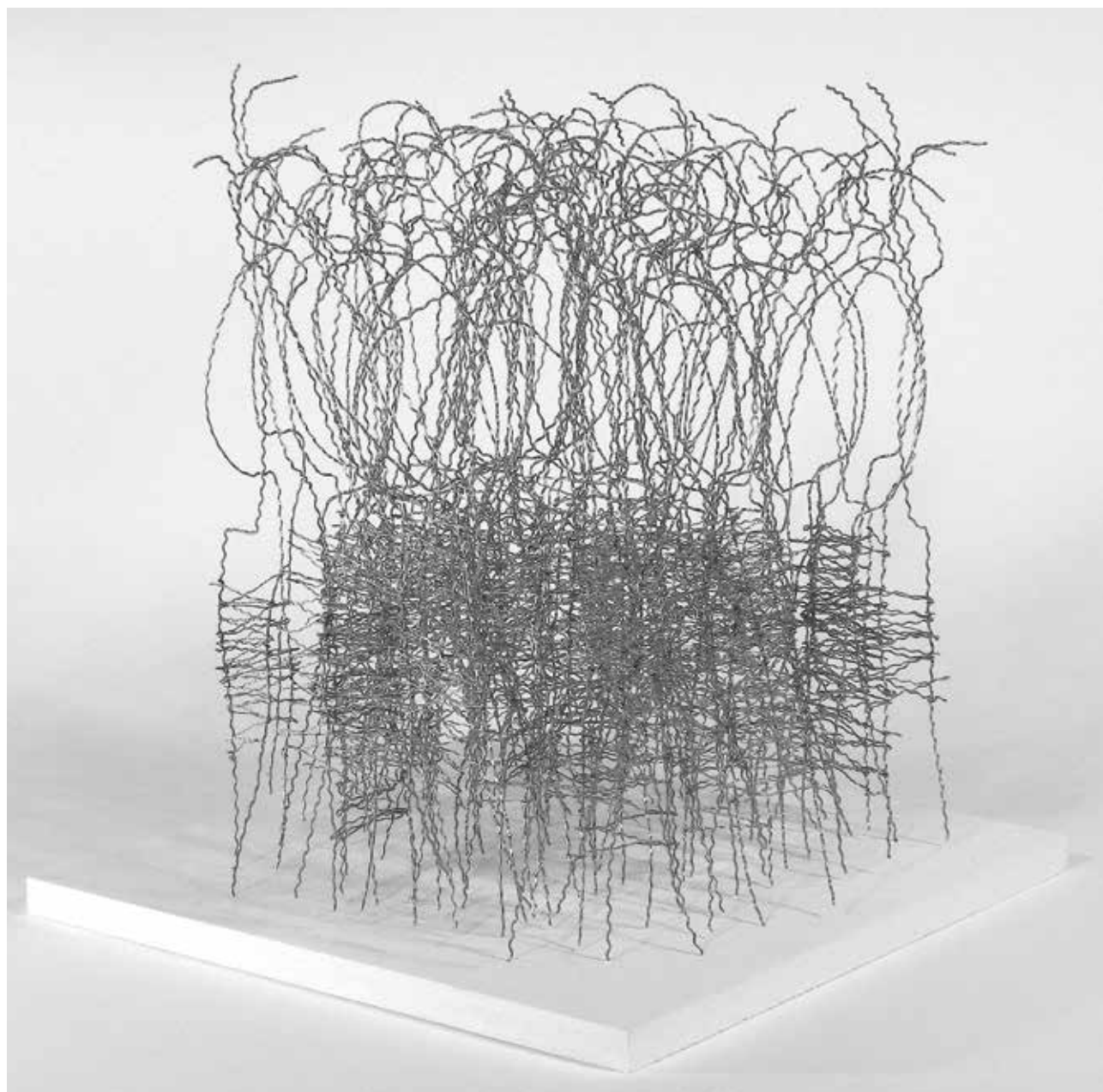
Így nyithatta meg végül is kapuit 1985. február 20-án a Szombathelyi Képtár, amely a Szépművészeti Múzeum 1906-os átadása óta nemcsak Magyarország legnagyobb múzeuma, de az egyetlen, kifejezetten múzeumi célra emelt létesítménye is volt.

A Szombathelyi Képtár három óriási kiállítótere több mint kétezer négyzetmétert tesz ki, amivel nemcsak a városban, a régiókban, de országosan is versenyképesek vagyunk. Nem beszélve arról, hogy van olyan termünk, mely ötméteres belmagasságával olyan unikális kiállítások fogadására is alkalmas, mint amilyen Pákh Imre műgyűjtő Munkácsy-tárlata volt 2007-ben, ahol a festőművész Krisztus-trilógiájának a tér valóban grandiózus és méltóságteljes megjelenést biztosított.

A jelen felújítás érintette a teljes külső homlokzatot a nyílászárókkal és a tetővel együtt, megújult a kiállítóterek teljes padlózata, és ami talán még fontosabb, a teljes világítás is a 21. század legmodernebb technológiáját képviselő, többfunkciós lámpák felszerelésével.

Ebben a megszépült és korszerűsített térben nyitjuk meg a tervek szerint 2021. június 18-án a 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálét.

Az idei seregszemle megrendezése az egész világot érintő vírushelyzetben rendkívüli erőfeszítéseket és új megoldásokat követelt, együttműködésben a Kulturális Alapítvány a Textilművészetért szervezettel. Minden igyekezetünkkel azon voltunk, hogy az alkotások ne csak az online térben jelenjenek meg, hanem leginkább a

T. DOROMBY Mária: Tánc | Mária T. DOROMBY: Dance | 2020, drótszál, egyéni technika, 20x20x20 cm
Fotó: Tildí Béla

BIHARI-BAKODI Szilvia: Pályák | Szilvia BIHARI-BAKODI: Paths
 2019, fém, üveg, ezüstsál, egyéni technika, 7,5x7,5x7,5 cm
 Fotó: Csatlós Renáta

Hélène DE RIDDER: Hadd folyjon be (részlet)
 Hélène DE RIDDER: Let it flow in (detail)
 2021, pamut, fa, batikolás, összeszerelés, a teljes méret: 13x17x1 cm
 Fotó: Hélène De Ridder

Ewa Maria PORADOWSKA-WERSZLER: Égbolt a „Panta rhei” sorozatból
 Ewa Maria PORADOWSKA-WERSZLER: Firmament from the ‘Panta rhei’ series
 2014, vászoncérna, tüll, vágás, összeszerelés, ragasztás, 20x20 cm
 Fotó: Ewa Maria Poradowska-Werszler

SÁNDOR Eszter: Rossz álmom | Eszter SÁNDOR: Nightmare
 2021, drót, fonal, vászon, filc, vegyes technika, 20x20x20 cm
 Fotó: Rácz Norbert

Włodzimierz CYGAN: Organic 3 | Włodzimierz CYGAN: Organic 3 | 2019, viszkóz, poliészter szál, műanyag cső, szövés, 20x300 cm
Fotó: Thiswaydesign

Izabela WYRWA: A sötétség gömbje | Izabela WYRWA: The sphere of darkness | 2020, szintetikus szál, egyéni technika, 18x20x20 cm
Fotó: Izabela Wyrwa

ORBÁN Anna Mária: Sodort játszma | Anna Mária ORBÁN: Twisted game
2021, indigóval festett papír, aranyozott és kék fémezett cérna, orsó, koreai ugróöltés (gam-csim-dzsil), kézi sodrás, 6x220 cm
Fotó: Dumitrescu Orbán Tibor

TÓTH Gabriella (dr. Paréjné): Élet | Gabriella TÓTH (Mrs Dr Paréj): Life
2021, textil, szatén, műszál, fémszál, pamutszalag, applikáció, varrás,
nyomás, 300x100 cm

Fotó: Tóth Gabriella, digitális munka: Paréj Gábor

valós térben, „tapintható”, közelről is szemügyre vehető, jól érzékelhető módon.

A hagyományokhoz hűen idén is a nemzetközi kategóriák között szerepelt a miniatúrtextil, a zászló és a szalag. Ebben a rendkívüli időben érezhetően kevesebb alkotást neveztek be a válogatásra. A megszokott négyöt kontinens 40-50 országa helyett ezúttal csak három kontinens 17 országa képviselteti magát a kiállításon. Természetesen minket örömmel tölt el, hogy ebben a felszabadult és önfeledt alkotást ugyancsak megnehezítő helyzetben is voltak textilművészek, akik fontosnak tartották, hogy részt vegyenek rendezvényünkön, és volt annyi erő bennük, hogy folytassák a munkát és pályázzanak.

A miniatúrtextil kategóriába a nemzetközi zsűri 69 munkát válogatott be, szalagból 26, zászlóból 13 alkotást választottak. A munkák alig néhány százaléka esett csak ki, vagyis elmondhatjuk, hogy meglehetősen erős mezőnyben álltak helyt a kiállító művészek.

A 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé szervezőbizottsága 2019-ben határozta meg a triennálé témáját, amelyet a *Sodrás* címmel fejezett ki. Akkor még nem sejtettük, hogy ez mennyire összhangban lesz a világban most zajló folyamatokkal, és milyen erős reflexiókra ad lehetőséget a pályázóknak. A miniatúrtextil kategóriában több alkotó is foglalkozott a vírus problematikájával. Renata Jackowiak lengyel textilművész *Időben* címet viselő minije a még idejében elkapott, talán nem akkora pusztítást okozott kórt választotta témájául, míg Sándor Eszter a *Rossz álom* című alkotásában a pandémiának a bezártsággal és elszigeteltséggel járó lidércnyomását akarta közvetíteni a befogadó felé. A vörös vírus háttéréül mindkét munka a fekete, a gyász, az elhalkulás színét komponálta. Idekapcsolódik még Izabela Wyrwa szintén lengyel művész *A sötétség gömbje* című alkotása, mely a járvánnyal kapcsolatos borús gondolatainkat vetíti ki. Maga a gömbforma a betegségekre és az emberiséget ért kórokra utal. Az egész művet átható fekete szín pedig a jövő kilátástalanságát érzékelteti. Az antracitszín monokromitásával szól hozzánk Vereczkey Szilvia végtelenül finom, súlytalan *MOME* című geometrikus térkompozíciója, mely a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem épületének kubatúráját, valamint az intézmény szellemiségét idézi.

A kiállítás résztvevőinek többsége a triennálé címében meghatározott „sodrás”-ra másképpen asszociált.

Elsőként egy olyan, drótból készült alkotásra hívnám fel a figyelmet, amely a táncról szól, az emberek közötti kommunikáció egyik formájáról, és amely a mozgással érzelmeket, gondolatokat közvetít. Hatalmas közösségformáló ereje van, akár spirituális tartalommal

is bír. A jó zene akaratlanul is magával ragad, mozgásra ösztönöz, s ha engedjük, magával sodor. A tánc a zene átélése, összekapcsolódás az ütemmel, hangokkal, ritmussal. T. Doromby Mária *Tánc* című minialkotásában az összekötözött táncoló lábak nemcsak a közös mozgást, sodrást, hanem az összetartozást is szimbolizálják.

Bihari-Bakodi Szilvia művésznő a sodrást *Pályák* című gyöngyszem-munkájában dolgozta fel: egy kis púderes tükrös dobozba helyezett bűgőcsigával kényszerpályára került sorsunk alakulását jelenítette meg. A folytonos forgást, ám mégis egy bizonyos körbekerített területen belül maradást mutatva. A művész szavaival: „a pörgettyű az emberi életút kiszámíthatatlanságának, az élet játékának metaforája. Hogy meddig és merre pörög, sodródik a kezdő lendülettől, azt nem lehet tudni, akár a születés pillanatában kapott életről sem tudjuk. Ez a kis tárgy egy játék. Úgy játszunk vele, ahogy a sors keze játszik velünk. Ahogy az életút kifürkészhetetlen, úgy a pörgettyű által bejárt pálya is az. A nyomvonal rajzolata minden pörgetés során egyszeri és megismételhetetlen, akár az emberi sors. Ahogy ezt a tárgyat a lendület sodorja, úgy sodorja az élet az embert.” A minitextilek kategóriában egy másik, szintén térbeli alkotás Elek Ágnes *Családi fészek* című munkája. A családot mint összetartozó, mint a rideg sors ellen védelmező puha és biztonságos közeget mutatja be. A 21. század rohanó világában a család szerepének és funkciójának fontosságát emeli ki.

A belga Hélène De Ridder *Hadd folyjon be* című munkája apró papirusztekercsekből áll össze, a tekercseken levő különböző kis festmények emberi életünk különféle sodrásirányát jelképezik.

A minitextil kategória zárásaként szeretném bemutatni Ewa Maria Poradowska-Werszler lengyel alkotó és egyetemi tanár *Égbolt a „Panta rhei” sorozatból* című munkáját, ahol a lány nejlonháló alapra a végtelenül finom szálszövedék hímzések adják ki az univerzumban kavargó, gomolygó csillagmindentéget.

A nemzetközi kategóriák közül másodikként a szalagmunkákból két alkotást választottam ki, az egyik a Romániában élő Orbán Anna Mária *Sodort játszma* című munkája, mely egy orsóra tekert indigóval megfestett, arany- és metálszállal koreai ugróöltéssel (gam-csim-dzsil), kézi sodrással készült papírszalag. A másik munka Lengyelországból érkezett, Włodzimierz Cygan textilmunkája, melynek a művész az *Organic 3* címet adta. Ez a munka egy nagy sorozat része, amely a természet világából merítkezik, annak organikus részét használva fel mintának, játszva a felvető- és vetülékszálak kapcsolódásával, melyek laza megszövése miatt a kiállítótér adta lehetőségeknek köszönhetően különböző módon lehet installálni. Az itt bemutatott tekervény, mint

CZEGLÉDI Júlia: Örvénylés | Júlia CZEGLÉDI: Whirling
2019, poliészter, digitális print, 300x100 cm
Fotó: Czeplédi Júlia

BORNEMISZA Eszter: A dolgok pillanatnyi állása
 Eszter BORNEMISZA: The momentary state of affairs
 2020, nyüst, újságpapír, abaka, bél, gépi varrás, festés, nyomtatás, szitázás, rajzolás, beleszövés, 300x90 cm

egy gyönyörűséges fényel átjárt vízinövény kúszik, a könnyedség és a festőiség jegyeit hordozva magán.

Végezetül eljutottunk nemzetközi seregszemlénk utolsó diszciplínájához, a zászló kategóriához, melyre idén nagy többségben magyar művészek jelentkeztek. Éppen ezért három magyar alkotónak a munkáját szeretném kiemelni. Elsőként Bornemisza Eszter *A dolgok pillanatnyi állása* című zászlóját, amelyen – ahogyan azt már évek óta megszokhattuk a művésztől – az arany és órany motívumok, írásfragmentumok jelennek meg. Következőnek Czeglédi Júlia *Örvénylés* című printelt munkáját említem, lendületes kék és vörös színű kavargó vonalaival, amelyek csak úgy vibrálnak és gomolyognak a felületen. Utolsóként pedig Tóth Gabriella *Élet* című, egy idilli táj felett gyülekező, kataklizmát sejtető applikációval készült zászlójára hívom fel a figyelmüket.

KOVÁCS Móni: Pure Edge (texildesign kategória)
 Móni KOVÁCS: Pure edge (textile design category)
 2020, jacquard-pamutszövet, 140 cm széles
 Fotó: Kovács Móni

Összegzésül tehát elmondható, hogy a 2021-es évben a 7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé bár kevesebb jelentkezővel, de igen erős mezőnnyel van jelen a Szombathelyi Képtár megújult, világszínvonalú világítással felszerelt és ezáltal páratlan élményt biztosító kiállítótereiben.

CEBULA Anna
 művészettörténész,
 a Szombathelyi Képtár igazgatója

.....
 (7. Nemzetközi Textilművészeti Triennálé. Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2021. június 18. – augusztus 28.)

„Csillogó üvegtárgyak”

FÁTYOLÜVEG-KIÁLLÍTÁS A KISKÉP GALÉRIÁBAN

„Az üvegtárgyak egyik kívánatos tulajdonságának, a csillogásnak az optikai feltételeit és a csillogó üvegek készítésének módját szeretném ismertetni” – ezzel a mondattal kezdődik Veress Zoltán szilikátipari mérnök, üvegtechnikus, üvegművész *Csillogó üvegtárgyak* címmel, 1959-ben publikált tanulmánya.¹ Veress tudományos cikkében a fény tulajdonságait, a fénytörés szabályait, a fény és az üveg optikai törvényszerűségeit ismertette, melyek az 1961-ben szabadalmat kapott fátyolüveg-technika alapját képezték. Hatvan évvel ezelőtt jegyezték be Veress Zoltán és munkatársa, Suha Zoltán évtizedes kísérleteinek eredményét, a különleges fénytörési effektet produkáló, három üvegrétegből álló, repesztett

üveg készítésének módszerét. A kerek évforduló adta az egyik apropóját az új helyre költözött Kiskép Galériában rendezett kiállításnak, amely Mitter Imre ötvösművész fátyolüveg-gyűjteményéből mutatott be reprezentatív, 250 darabos válogatást.

Miért is annyira egyedülálló a fátyolüveg, ami egyszerre technikaként és matériaként is meghatározható? A fátyolüveg tárgyak három üvegrétegből állnak. A két szélső réteg kemény, nagy törésmutatójú üveg, míg a középső réteg lágy, alacsonyabb törésmutatójú. A különböző termodinamikai, azaz eltérő hőtágulási képességű üveglvadék rétegek a hűlési fázisban eltérően reagálnak. A két külső keményüveg réteg gyors dermedése során

Fátyolüveg vázák | Veil glass vases | Karcagi Üvegyár, 1970-es évek (feltehetőleg), Mitter Imre gyűjteménye

Fotó: Lukácsi Liza

már régen felvette végleges alakját – belső szerkezete kialakult –, amikor a lágy üvegréteg még forró, majd fokozatosan hűlni kezd, és végleges, kisebb térfogatát csak felrepedezés útján tudja felvenni. A középső, magas hőtágulású réteg finoman, fátolszerűen megrepedezik, ennek stabilitását a két közrefogó, kemény üvegréteg biztosítja, ezek felülete sima. A hőtágulás különbségének meghatározott mértékűnek kell lennie ahhoz, hogy a belső réteg repedezése törésmentesen menjen végbe. A középső réteget a legtöbb esetben színezték is, ritkábban színtelen vagy opalizáló üveg alkotta. A szabálytalan repedésháló és a három üvegrétegen keresztülhaladó fény, illetve annak teljes fénytörése eredményezi azt az intenzív és ragyogó csillogást, amit ezek a tárgyak magukban hordoznak.

A fátolüveg-technika közel sem az egyetlen találmány Veress Zoltán gazdag és szerteágazó életművében. Ő jegyzi az Ergon néven forgalomba hozott hőálló üveget is, amelyért a világhíres jénai Schott-gyár is bejelentkezett. Később ennek nyomán készült a Termover nevű hőálló

háztartási edénycsalád a Házgyári konyhaprogram rendszerelvű tervezési kísérlete (1972–1975) során, amit aztán gyártásba vettek, és kereskedelmi forgalomban is meg lehetett vásárolni.² Veress kísérletei nyomán laborüveg, műszaki, jelző- és optikai üveg, speciális, fémekkel forrasztható üveganyagok születtek.³ A C–9 és G–28 jelzésű, a híradástechnikában használt, keményüvegtípusok kifejlesztéséért 1955-ben megkapta a Kossuth-díj II. fokozatát.

Veress Zoltán (1901–1965) tudós műveltségű és végzettségű üvegtechnikus, üvegművész több helyen és területen is képezte magát. Megfordult az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola kerámiaképzésén,⁴ a Székesfővárosi Iparrajziskolában,⁵ 1923 és 1927 között a Pázmány Péter Tudományegyetem Kémiai Technológiai Intézetében tanult,⁶ oklevelet végül nem szerzett, 1925-től mégis tanársegédnek kérték fel. Egész életében anyag- és technológiai kísérleteket folytatott, nem csupán az üveggel, hanem a kerámiával és a mázakkal is. 1933 és

SUHÁNÉ SOMKÚTI Katalin: Fátolüveg vázák | Katalin SUHA SOMKÚTI: Veil glass vases
Karcagi Üvegyár, 1970-es évek (feltehetőleg), Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukács Liza

1936 között a Székesfővárosi Iparrajziskolában szervezte meg az üvegoktatást, diákjaival laboratóriumi munkát is végeztek, többek között üvegolvasztással és színes üvegek előállításával foglalkoztak.

1936-ban Zechmeister Istvánnal együtt Kőbányán alapítottak céget Veress Zoltán és Társa Bt. néven, ahol sokféle szilikátanyag előállításával és gyártásával kísérleteztek, itt született meg az Ergon hőálló üveg, amely kiváló tulajdonságai révén könnyedén és gyorsan vette fel a versenyt az országba importált hasonló termékekkel. Veress a sikerek nyomán 1939-ben anyagi támogatásért fordult a Magyar Királyi Iparügyi Minisztériumhoz, és cégét 1940-ben a Karcag melletti Berekfürdőre telepítette. Berekfürdőn a meleg vizes források mellett, ekkoriban földgázmezőket találtak, Veress ezzel kívánta fűteni az üveghutákat. Itt folytatták az Ergon hőálló üveg gyártását, immár Veress Zoltán Tűzállóüveg-huta Részvénytársaságként. A második világháború megszakította a gyár üzemelését és fejlődését.

A háború után a gyárat 1949-ben államosították, Veress kimagasló eredményei révén el tudta érni, hogy kísérleti üzemmé nyilvánítsák részvénytársaságát, így teret és lehetőséget nyert a háború előtt megkezdett munkája folytatására a tervezdélködés és az ötéves tervek teljesítmény uralta, centralizált rendszerében. 1951-től a gyár megnevezése Karcagi Üvegyár Kísérleti üzem volt, melyet 1963-ban beolvasztottak az Országos Üvegipari Művek által irányított gyárak közé, a nagyvállalat 1968-tól Üvegipari Művek (ÜM) néven működött és tizenkét üvegyárat irányított. Veress az ötvenes évek diktatúrája alatt is folytathatta kísérleteit, számos új üvegtípus fejlesztésén dolgozott, köztük 1952-től a színesüvegyártás kidolgozásán. 1952-től keltezhető kristályosodási kísérletei is: a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére a kristályrepedés jelenségét vizsgálta. E két terület vezette el a fátölüveg-technika kifejlesztéséhez, amelyben már Suha Zoltán vegyészmérnök is segítette. Az 1961-ben bejelentett szabadalmat ketten jegyezték, Veress még

SUHÁNÉ SOMKÚTI Katalin: Fátölüveg gyertyatartók két méretben (No. 52 és 216)

Katalin SUHÁ SOMKÚTI: Veil glass candlesticks in two sizes (Nos 52 and 216) | Karcagi Üvegyár, 1970-es évek, Mitter Imre gyűjteménye

Fotó: Lukácsi Liza

ebben az évben nyugdíjba vonult. Veress Zoltán halálát sugárfertőzés okozta, ugyanis a Karcagi Üveggyár másik fiatal mérnökével, Visi Lászlóval, egy olyan bányalámpa kialakításán dolgoztak, amely radioaktív erőforrással működik, így robbanás esetén is világít.⁷

SUHA Zoltán: Fátyolüveg vázák (No. 35)
Zoltán SUHA: Veil glass vases (No. 35)
Karcagi Üveggyár, 1960-as évek vége (feltehetőleg),
Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Kakas Mihály

A csillogó fátyolüvegek speciális gyártástechnológiáját Veress, míg az első edényformákat Suha Zoltán tervezte meg. A hatvanas évek elején más alkotók, köztük a leginkább építész-belsőépítészként ismert, Hornicsek László is készített formaterveket⁸ a fátyolüveg-technikához.⁹ Azonban a gyártás sajátos nehézségeihez, különösen a tárgyak falának vastagságához nehéz volt alkalmazkodni.

Részben ez a magyarázata annak, hogy az önmagában is roppant dekoratív és látványos fátyolüvegből jellemzően tiszta vonalvezetésű, egyszerű alapformákból építkező tárgyak készültek. Ezen a gyakorlaton változtatott Somkúti Katalin,¹⁰ Suha Zoltán későbbi felesége, aki 1967 és 1983 között dolgozott üvegtervezőként a Karcagi Üveggyárban.

Somkúti Katalin a Képző- és Iparművészeti Gimnázium üvegeképzésén végzett 1963-ban, a legendás Báthory Júlia tanítványaként, abban az intézményben, ahol Veress Zoltán szervezte meg elsőként a szakirányú oktatást. Számos üveggyári tervező tanult a Kisközépben, ugyanis a Magyar Iparművészeti Főiskolán csupán 1965-ben indult meg az üvegtervezők képzése minisztériumi rendelettel, az átalakított Szilikátipari Tervező Tanszéken, Z. Gács György vezetésével. 1968-ban az Üvegipari Művek gyáraiban tizenkét üvegtervező dolgozott,¹¹ 1973-ban ez a szám még mindig csupán tizenhárom volt.¹² 1982-ben a Vigadó Galériában rendezett *Az üveg* című csoportos kiállításon szereplő negyven alkotó közül 19-en dolgoztak aktívan üveggyárban.¹³

Suháné Somkúti Katalin a korábbi tárgyaknál lágyabb ívű, kecsesebb, kifinomult formájú vázákat, tálakat, kelyheket, gyertyatartókat, hamutartókat, levélnehezéket, sőt pohárkészletet, kompótoszervizt is tervezett fátyolüvegből. A középső üvegréteget gyakran nem egy, hanem több árnyalattal is színezték, az így kialakuló színátmenetekkel egészen festői hatásokat értek el. Somkúti az Iparművészeti Tanács 1970-ben

SUHA Zoltán: Fátyolüveg vázák | Zoltán SUHA: Veil glass vases
Karcagi Üveggyár, 1960-as évek közepe (feltehetőleg), Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza

meghirdetett lámpatervezési pályázatán alumíniummal kombinált fátyolüveg petróleumlámpa terveivel indult, és második díjat nyert.¹⁴

A korábban már említett Termover hőálló edénycsalád rendszerelvű tervezési megoldását is Suháné Somkúti Katalin jegyzi, hasonlóan a huta technikájú, színes díszüveg-kollekciók megformálásához. Suha Zoltán a Karcagi Üvegyárban, az 1970-es évek második felében végrehajtott műszaki fejlesztés és gépesítés nyomán tervezhette meg az új, centrifugált technológiával előállított edénykészletét, amellyel 1981-ben Ipari Formatervezési Nívódíjat nyert.¹⁵

A Karcagi Üvegyárban 1963-tól gyártották a fátyolüveg-technikával készült dísz- és használati tárgyakat. 1963-ban rögtön megkapták a BNV-nagydíjat.¹⁶ A korabeli sajtóviasszhangok, a szakmai közönség és a vásárlók is kedvezően fogadták a színes és ragyogó üvegtárgyakat. Kritikaként a manufakturális előállításból adódó termékek magas árát kifogásolták.¹⁷ A fátyolüveg-technika nem teszi lehetővé a nagyipari méreteket öltő, teljesen gépesített vagy automatizált gyártást, mindvégig manufakturális keretek között, kis szériában készült. Az Üvegyári Művek feladatai közé tartozott a gyáraiban előállított termékek bemutatása, promóciója is; Nagymező utcai bemutatótermükben több alkalommal is kiállítottak fátyolüveg tárgyakat.¹⁸ Sőt, a fátyolüvegről két dokumentumfilmet is forgattak, mindkettőt 1964-ben.¹⁹ A fátyolüveg tárgyak nem csupán itthon voltak keresettek, az ARTEX Vállalat jelentős külföldi exportot is bonyolított belőlük.²⁰

A fátyolüvegből készült tárgyak számtalan bemutatón, vásáron szerepeltek; talán a legelső alkalommal *Az üveg művészete* című, átfogó szaktörténeti kiállításon mutatták be a technikát a kor legfrissebb eredményeként. A tárlatot a Szilikátipari Tudományos Egyesület, az Építésügyi Minisztérium Üvegyipari Igazgatósága és az Iparművészeti Múzeum közös szervezésben rendezték meg az Iparművészeti Múzeum épületében 1961-ben,²¹ vagyis abban az évben, amikor a fátyolüveg-technikát szabadalmaztatták. A kiállítás kurátora Tasnádiné Marik Klára volt, aki két évvel később már az *Európai üvegművesség 1958–1963* című nemzetközi kiállításra delegált magyar üvegtárgyakat, köztük fátyolüvegeket is. A liège-i Musée du Verre szervezésében megvalósuló tárlatról Tasnádiné a *Művészet* című lapban számolt be, a fátyolüvegekről így írt: „Karcag egy narancsszínű mély edényt s egy zúzmarásan csillogó színtelen fátyolüveg vázát [...] mutatott be. [...] A karcagi darabok színben, üvegben kifogástalanok voltak, s a fátyolüveg már eleve lehetetlenné teszi a formai kilengéseket”²² – ezzel utalva az üveg anyagában hordozott eredendő dekorativitásra.

1966 tavaszán szintén Tasnádiné rendezte meg a *Mai magyar üvegek* című csoportos kiállítást, ezúttal a székesfehérvári István Király Múzeumban. Ezen a tárlaton nagyobb számban kaptak helyet fátyolüveg tárgyak, a kiállítás katalógusának borítóján is, igaz, csupán fekete-fehérben. A monokróm képekért kárpótolnak a muzeológus ízes leírásai, amiket a kiállított művek jegyzékében adott közre, szavai nyomán könnyen magunk elé képzelhetjük

SUHA Zoltán: Töltény alakú fátyolüveg vázák (No. 3 és 11) | Zoltán SUHA: Cartridge-shape veil glass vases (Nos 3 and 11)
Karcagi Üvegyár, 1960-as évek közepe (feltehetőleg), Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza

a Suha Zoltán főmérnök által tervezett tárgyak szín- és formagazdagságát: „Kristályfátyolüveg gömbváza, Fűzöld buzogányváza, Kis csésze rozalinfátyolüveg, Narancsszínű hengerváza, Gránátszínű hamutálka, Lövedék alakú váza, Borszínű díszváza (címlapon), Smaragdszínű vázácska, Aranysárga díszedény.”²³

SUHÁNÉ SOMKÚTI Katalin: Fátyolüveg gyertyatartók (No. 69)
Katalin SUHA SOMKÚTI: Veil glass candlesticks (No. 69)
Karcagi Üvegyár, 1970-es évek, Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza

Az Iparművészeti Múzeum Tasnádiné Marik Klára munkájának köszönheti a gyűjteményében található kisszámú, ám korai fátyolüveg tárgyakat, valamint a Veress Zoltán színesüveg-kísérletei nyomán keletkező darabokat.²⁴ Világviszonylatban a liège-i Musée du Verre, a londoni Victoria and Albert Museum²⁵ és a németországi Glasmuseum Frauenau gyűjteményei őriznek fátyolüveg tárgyakat. Az utóbbi intézmény Mitter Imre gyűjteményéből kapott három díszüveget, amikor tavaly tavasszal a Magyar Üvegművészeti Társaság csoportos kiállítást rendezhetett a múzeumban. A magyar delegáció tagja volt Koós Ágnes galerista is, aki több mint tíz éve foglalkozik vele és tartja szívügyének a kortárs magyar üvegművészet népszerűsítését. 2019-ben és 2020-ban ő szervezte meg a *GlasSpring* című, nagyszabású csoportos tárlatokat, Kiskép Galériájában pedig kortárs üvegműveket is kiállít és árusít.

Mitter Imre ötvösművész a felesége, Balogh Eleonóra üvegtervező művész révén – aki szakmai gyakorlatát töltötte a Karcagi Üvegyárban – ismerkedett meg a fátyolüvegekkel. Itt látott először ilyen repesztettüveg

tárgyakat, és azonnal elbűvölték a matéria különleges tulajdonságai, vagy ahogyan ő fogalmazott: „az üveg önálló élete”. Tíz éve – tehát már jóval az elmúlt két-három évben észlelhető retróhullám előtt – kezdett fátyolüveg-technikájú tárgyakat gyűjteni, kollekciója 400 darabot számlál.

A közös német utazás indította el a Krisztina körútra költözött galéria fátyolüveg-kiállításának ötletét, amely április elején nyílt meg offline és online elérhető, virtuális tárlat formájában. A napfényben úszó galéria terében üde, tavaszi színfoltokként szikráztak a vállaltan nagy számban kiállított csillogó üvegtárgyak, amik között olyan különleges darabok is helyet kaptak, mint a fátyolüveg koktéلكeverő és kávékészlet.

A Kiskép Galéria kiállításának koncepciója és missziója jegyében álljon itt rendhagyó befejezés gyanánt egy üvegszínezési útmutató Kiss Imre vegyész-mérnök szikár, szabadverset idéző megfogalmazásában, amely nem csupán a színspektrum valamennyi árnyalatában felragyogó fátyolüveg-technikának, hanem Veress Zoltán színesüveg-kísérleteinek is emléket állít.

„A vasvegyületek zöldre színeznék.

A mangánvegyületek az adagolt mennyiségtől függően lilától egészen feketéig.

Kék üveget általában kobalt hozzáadásával állítunk elő.

A nikkelvegyületek szürke, szürkésbarna füstszínt hoznak létre az üvegben.

A króm zöldre színezt.

SUHA Zoltán: Fátyolüveg vázák (No. 5) | Zoltán SUHA: Veil glass vases (No. 5)
Karcagi Üvegyár, 1960-as évek vége (feltehetőleg),
Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza

Fátyolüveg tárgyak csoportja | Group of veil glass objects | Karcagi Üvegyár, 1960-as évek vége, 1970-es évek, Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Lukácsi Liza

Fátyolüveg vázák | Veil glass vases
Karcagi Üvegyár, 1970-es évek (feltehetőleg), Mitter Imre gyűjteménye
Fotó: Kakas Mihály

Fátyolüveg: Egy korszak üvegbe formált karaktere – Elfeledett szabadsalom?
című kiállítás (részlet) | Veil glass: The character of an era in glass
 – A forgotten patent? (exhibition photo) | Kiskép Galéria, Budapest, 2021
 Fotó: Lukácsi Liza

Rézvegyületekkel világoskék és zöldes árnyalatokat érhetünk el.

A szelén vegyületeivel a rózsaszín minden árnyalatát elő tudjuk állítani.

Az urán az üveget sárgászöldre színezi.

A vörös árnyalatait úgynevezett koloidális színezéssel tudjuk előállítani.

A rubinüvegeket arany-kloriddal, réz-oxiddal vagy szelenittel olvasztjuk.

Ha az üveget opalizálni akarjuk, fluoridokat vagy foszfátokat adunk hozzá.”²⁶

NOVÁK Piroska

design- és művészetteoretikus

(Fátyolüveg: Egy korszak üvegbe formált karaktere – Elfeledett szabadsalom? Kiskép Galéria, Budapest, 2021. április 9. – május 7.)

- Veress Zoltán: Csillogó üvegtárgyak. *Építőanyag*, II. évf. (1959) 7. sz., 229. Köszönettel tartozom a Szilikátipari Tudományos Egyesület elnökének, Asztalos Istvánnak és dr. Antal Józsefnének, amiért rendelkezésemre bocsátották az *Építőanyag* című folyóirat idézett lapszámát.
- A Termover hóálló háztartási edénycsalád történetéről lásd: Mayer Kitti: Tárgyfétis 5. rész: Termover hóálló edénycsalád. *HYPEANDHYPER* (2020. október 9.). Forrás: <https://hypeandhyper.com/targyfetis-5-resz-termover-hoallo-edeny csalad/> – Hozzáférés: 2021. április 16.
- A Veress Zoltán által alapított Karcag-Berekfürdői Üvegyárban előállított speciális üveganyagokról lásd: Knapp Oszkár: A Karcag-bereki üvegyárban. *Élet és Tudomány*, XV. évf. (1960) 30. sz. (július 24.), 931–933.
- Jogutódja, mai nevén: Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME).
- Jogutódja, mai nevén: Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégium (Kisképző).
- Jogutódja, mai nevén: Eötvös Loránd Tudományegyetem Kémiai Intézet (ELTE TTK).
- Veress Zoltán életéről és a Karcagi Üvegyár történetéről eddig három, tudományos igényű publikáció jelent meg. A közreadott rövid életrajzi összefoglaló Rakovszky Zsófia 2016-ban, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem designelmélet mesterszakján megvédett szakdolgozata alapján készült. B. Kovács Erzsébet: A Karcagi Üvegyár története 1940–1956. In: *Acta Historica. Acta Universitatis Szegediensis*. 2. évf., Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 1957, 31–57. Forrás: http://acta.bibl.u-szeged.hu/2578/1/historica_002_031-057.pdf – Hozzáférés: 2021. április 16. Órkósné Bartha Júlia: A Karcagi Üvegyár története 1940–1982. Karcag, 1983 [ipartörténeti tanulmány, pályamunka]. Rakovszky Zsófia: *Veress Zoltán, a polihisztor üvegművész*. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest, 2016 [designelmélet mesterszakon készített szakdolgozat kézírata, konzulens: Haba Péter, témavezető: Horányi Attila]. Forrás: https://issuu.com/zsofiarakovszky/docs/szakdolgozat_rakovszkyzs – Hozzáférés: 2021. április 16.
- Lásd például az Iparművészeti Múzeum Kerámia- és Üvegyűjteményében őrzött kis méretű fátyolüveg vázáját, ltsz.: 63.512.1.
- Urbach Zsuzsa: A Karcagi Üvegyár. *Művészet*, 3. évf. (1962) 3. sz., 31.
- Egyes forrásokban Somkúti írásmóddal szerepel.
- Fekete Judit: Üveg az iparban és a művészetben. *Magyar Nemzet*, 24. évf. (1968) 220. sz. (szeptember 19.), 4.
- Keve Mária: Az ipari formatervezés szervezeti élete Magyarországon. *Kronika 1945–1975. Ipari Forma*, 1976/2, 8.
- Dvorszky Hedvíg (előszó, szerk.): *Az üveg*. A Vigadó Galéria 16. számú katalógusa, Budapest, 1982 [a Vigadó Galériában rendezett kiállítás katalógusa, oldalszámok nélkül, a kiállítást Fekete György, Horváth Márton, Kiss Imre és Varga Vera rendezték, 1982. április 27. május 23.]. A katalógus online elérhető a Design DigiTár – Iparművészeti archívum / MúzeumDigitár oldalán: <https://hu.museum-digital.org/index.php?t=objekt&oges=798709> – Hozzáférés: 2021. április 16.
- Torday Aliz: Lámpák, régi és új stílusban. *Fejér Megyei Hírlap*, 26. évf. (1970) 33. sz. (február 8.), 10.
- Suháné Somkúti Katalinnak és Suha Zoltánnak a Karcagi Üvegyárban végzett jelentős munkájáról, az üvegtervezésről és a technológiai újításokról vallott gondolatait lásd a velük készített interjúban: Körmendi Lajos: A plusz dimenzió. Beszélgetés Somkúti Katalinnal és Suha Zoltánnal. *Mozgó Világ*, 6. évf. (1980) 2. sz., 74–82.
- (Szerk.-cikk): Fogyasztási cikkek a Budapesti Nemzetközi Vásáron. *Népszabadság*, 21. évf. (1963) 120. sz. (május 25.), 67.
- (Szerk.-cikk): Fátyolüveg a modern lakásban. *Figyelő*, 7. évf. (1963) 33. sz. (augusztus 14.), 2.
- Lásd például az 1978-ban *Üveg és művészet* címmel rendezett kiállítást, amit Bereczky Loránd nyitott meg: (Szerk.-cikk): A karcagi üvegyár kiállítása. *Üveg és művészet*. *Magyar Hírlap*, 11. évf. (1978) 204. sz. (augusztus 30.), 6. (Szerk.-cikk): Karcagi üvegművészek. *Magyar Nemzet*, 34. évf. (1978) 204. sz. (augusztus 30.), 7.
- Egy találmány története*, színes dokumentumfilm. Magyar Filmgyártó Vállalat Dokumentumfilm Stúdiója, 1964 [rendező: Borsodi Ervin, operatőr: Barcs Sándor]. *Az üveg varázslói*, dokumentumfilm. Magyar Filmgyártó Vállalat Dokumentumfilm Stúdiója, 1964 [rendező: Tímár István].
- Erről lásd például az alábbi termékkatalógust: *Ü. M. Karcagi Üvegyár*. ARTEX Külkereskedelmi Vállalat, Budapest [szerkesztő, évszám és oldalszámok nélkül, magyar, angol, francia, német és orosz nyelven kiadott termékkatalógus]. A katalógus online elérhető a Design DigiTár – Iparművészeti archívum / MúzeumDigitár oldalán: <https://hu.museum-digital.org/index.php?t=objekt&oges=797395> – Hozzáférés: 2021. április 16.
- P. I.: Az üveg művészete. Kiállítás az Iparművészeti Múzeumban. *Népszabadság*, 19. évf. (1961) 228. szám, (szeptember 24.), 8.
- Tasnádiné Marik Klára: Magyar üvegek a Liège-i Musée du Verre kiállításán. *Művészet*, 5. évf. 1964/6, 33–34.
- Tasnádiné Marik Klára (előszó) – Fitz Jenő (sorozatszerk.): *Mai magyar üvegek*. István Király Múzeum Közleményei 46, István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1966, 7. [A Szilikátipari Tudományos Egyesület, az Üvegipari Országos Vállalat és a Fejér Megyei Múzeumok szervezésében megvalósult kiállítás katalógusa, 1966. március 13. – április 24. Kiemelések dőlttel az eredetiben.]
- Az Iparművészeti Múzeum Kerámia- és Üvegyűjteményében őrzött fátyolüvegek: ltsz.: 63.512.1, 64.41.1, 64.98.1. Veress Zoltán színesüveg-kísérletei: ltsz.: 54.1606.1, 63.513.1, 63.514.1, 64.44.1. Két ritka, urántartalmú tárgy online elérhető a múzeum Gyűjteményi adatbázisában: <https://gyujtemeny.imm.hu/kereses?s=1&q=f%C3%A1tyol%C3%BCveg> – Hozzáférés: 2021. április 16.
- Lásd a Victoria and Albert Museum online gyűjteményében CIRC.56-1965 és CIRC.57-1965 leltári számok alatt: https://collections.vam.ac.uk/search/?q=karcag&year_made_from=&year_made_to – Hozzáférés: 2021. április 16.
- I. m. (lásd 13. jegyzet).

Játék a formával

A PLANBUREAU DESIGNSTÚDIÓ

Az Iparművészeti Múzeum gyűjteménye több magyar logikai játékot őriz.

2016-ban került be a Kortárs Dizájn Gyűjteménybe a Planbureau designstúdió *Logifaces* játékának 9 és 16 darabos verziója, Benedek Zsanett és Lakos Dániel tervezők munkái.¹

A *Logifaces* 2013-ban elnyerte a Magyar Formatervezési Díjat.² A játék alapelemei egyszerű, ferdén lemetezett háromszögletű hasábok, amelyeket folytonos módon, ugrás nélkül kell egymás mellé helyezni. A *Logifaces* eleinte szürke betonból készült, ma már gyártják színes és faváltozatban is. A színes verzió továbbfejlesztéseként született a népszerű golyópályás játékokat újragondoló *Logitrack*.

A *Miracle* gyertyatartóként is alkalmazható, a *Logiplaces*-szel pedig izgalmas domborzati formák hozhatók létre. Minden típusra jellemző az esztétikus kialakítás és a színvonalas csomagolás, ennek köszönhetően a játékok akár lakásdekorációs tárgyként is funkcionálhatnak.

A *Logifaces* bútorváltozata korszerű CNC habvágó technológiával, hungarocell szigetelőlemezről (EPS 150) készült. Kiválóan alkalmas kültéri használatra, miközben fejleszti a térlátást és a kreativitást. A 9 darabos bútorból két- a 16 darabosból huszonkétféleképpen rakható ki helyesen háromszög az összes elem felhasználásával.³

A prototípus a debreceni Agóra Tudományos Éléményközpont számára készült,⁴ ahol több interaktív tárgy is helyet kapott.

Planbureau designstúdió: 16 darabos *Logifaces* logikai játék a csomagolásában | Planbureau design studio: 16-piece *Logifaces* logical puzzle in its case
 Gyártás: 2014-től, beton, csomagolás: poliuretán bevonat polisztirol magon, 5x5x42 cm (Iparművészeti Múzeum, Kortárs Dizájn Gyűjtemény, Budapest)
 Fotó: Urbán Jonatán Máté / Iparművészeti Múzeum

Planbureau designstúdió: 16 darabos Logifaces (játék közben)
 Planbureau design studio: 16-piece Logifaces (in use)
 Gyártás: 2014-től, beton, csomagolás: poliuretán bevonat polisztirol
 magon, 5x5x42 cm
 Fotó: Schöff Gergely

Az Iparművészeti Múzeumban ugyancsak örzünk egy 9 darabos Logifaces bútort,⁵ amely 2019-ben került a gyűjteménybe.

De hogyan is indult a Planbureau, más néven Tervhivatal stúdió pályája, honnan ered a játék ötlete, és milyen egyéb designtevékenységek fűződnek a nevékhöz?⁶

A Tervhivatal stúdiót 2009-ben alapították, akkor még elsősorban építészirodaként. „Időközben [...] háttérbe húzódott az építészeti profil, és megerősödött a bútort-, illetve tárgytervezési vonal”,⁷ a kis szériás és egyedi tárgyak tervezését és kivitelezését pedig ma már felváltotta a tömeggyártás. Termékeik jó része pályázatok eredményeként jön létre, így nagyobb lehetőségük van szabadon, kötöttségek nélkül alkotni. Ez azért is

előnyös, mert egy-egy terv a sikertelen pályázatok után is továbbgondolható, megvalósítható. A prototípusok fejlesztése és a designfolyamat nyomon követése ennél fogva rendszerint biztosítva van. Ugyanakkor mind a fejlesztés, mind a gyártás kiszámíthatóbbá és áttekinthetőbbé válik, ha nagyipari körülmények között zajlik. A veszprémi Balaton Bútor céggel jó kapcsolatot ápolnak, több bútorcsaládon dolgoztak már együtt. Legutóbb a *Tilt* karfás és karfa nélküli székek. Az utóbbi 2019-ben nagy sikert aratott a London Design Fairesen, tavaly pedig mindkét változat elnyerte a Magyar Formatervezési Díjat.⁸ Lakos Dánielt évek óta foglalkoztatta a székek alapötlete, míg végül megtalálta a végleges formát. Arra kereste a választ, hogy ha más-más körvonalat alkalmaz a háttámlánál, akkor nagyobb mennyiségűnél „*létrejöhet-e egy organikusán változó, hullámzó összkép*”.⁹ Ahogy az a Magyar Formatervezési Díj honlapján, a *Tilt* székeket ismertető leírásban szerepel, az uniformizált látvány helyett az egyediségre, az apró eltérésekre koncentrált, így született egy szimmetrikus, egy jobbra és egy balra döntött támlájú típus. Ezek a sajátosságok különösen a székek sorba rendezésekor szembetűnők,¹⁰ melyekhez azóta asztal is készült, így teljes a *Tilt* bútor garnitúra.¹¹

2013-ban a Logifaces még kisipari környezetben készült a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen (MOME) meghirdetett pályázatra.¹² A matematikai háttér akkoriban kevésbé volt meghatározó, később tudatosult az alkotókban, hogy a játék hatékonyan használható oktatási segédeszközként. Azóta az Erasmus+ program keretében nemzetközi csapat foglalkozik a Logifaces oktatási anyag fejlesztésével.

Planbureau designstúdió: A 9 darabos Logifaces logikai játék elemei | Planbureau design studio: Blocks of a 9-piece Logifaces logical puzzle
 Gyártás: 2014-től, beton, csomagolásában: 5x5x24 cm
 (Iparművészeti Múzeum, Kortárs Dizájn Gyűjtemény, Budapest)
 Fotó: Regős Benedek / Iparművészeti Múzeum

Planbureau designstúdió: A 9 darabos Logifaces logikai játék elemei
 Planbureau design studio: Blocks of a 9-piece Logifaces logical puzzle
 Gyártás: 2014-től, beton, csomagolásában: 5x5x24 cm
 (Iparművészeti Múzeum, Kortárs Dizájn Gyűjtemény, Budapest)
 Fotó: Regős Benedek / Iparművészeti Múzeum

Az ötlet Lakos Dánieltől származik, aki egy éjszaka alatt, szó szerint megálmodta a Logifaces koncepcióját. Benedek Zsanett a lehetséges változatokat és a különböző elemeket találta ki. Kezdetben azért választották a betont, mert különleges, könnyen megmunkálható anyag, de nem teljesen vált be, mert sajnos hamar törik. Mostanában jutottak el odáig, hogy a szokványosabb fával is elkezdjenek dolgozni, ami eleinte számtalan technológiai nehézséget okozott. A fa Logifaces játékok debütálása együtt járt

némi arculatfrissítéssel is, ami a *de_form* grafikai stúdió¹³ munkáját dicséri. A fával szélesebb piaci szegmenst tudnak meghódítani, hiszen a célcsoportot már nemcsak a design iránt fogékony felhasználók jelentik, hanem bárki, akit érdekelnek a logikai játékok.

Egy jó koncepció mindig adaptálható, eredeti kontextusából kiemelve is értelmezhető, formálható. Amikor 2015-ben felkérést kaptak, hogy tervezzék meg Frenák Pál *Birdie* című koreográfiájának díszletét, nem volt kérdés, hogy a Logifaces lesz a kiindulópont. A társulat előadásainak látványát rendszerint maga Frenák Pál jegyzi, mindeddig ez volt az egyetlen olyan esemény, amikor designstúdiót bíztak meg a feladattal.

A végeredmény egy 2,5 méter magas, átjárható Logifaces hasábokból álló labirintus jellegű térrendszer lett,¹⁴ amely a koreográfia lenyűgöző központi elemévé vált.

Nem ez volt az első alkalom, amikor a Planbureau speciális térbe építészeti szerkezetet tervezett. A stúdió komoly múltra tekint vissza kiállítási installációk designja és kivitelezése terén. 2019-ben a Kassák Múzeumban rendezett *re:flux* című kiállítás installációját Lakos Dániel és Vargha Balázs, a MOME Tervezőgrafika Tanszékének vezetője készítették. A Bauhaus 100. évfordulója alkalmából nyílt tárlaton MOME-s hallgatók munkáit mutatták be.¹⁵ A stúdió két évvel korábban a Kassák Múzeum és a Kiscelli Múzeum *Különutak* című

Planbureau designstúdió: Logifaces interaktív bútor | Planbureau design studio: Logifaces interactive furniture
 2015, hungarocell szigetelőlemez (EPS 150), CNC habvágó technológia, legnagyobb magasság: 60 cm
 (Iparművészeti Múzeum, Kortárs Dizájn Gyűjtemény, Budapest)
 Fotó: Regős Benedek / Iparművészeti Múzeum

Planbureau designstúdió: Tilt székek | Planbureau design studio: Tilt chairs
2019, bükk, rétegelt, hajlított, egyenként: 82x64x46 cm
Fotó: Schöff Gergely

közös kiállításához alkotott installációt. A tárlat grafikai arculatát Kútvolgyi-Szabó Áron képzőművész tervezte.¹⁶

Ezekben a projekteken tevékenyen részt vesz Lakos Dániel partnere, Losonczy Eszter is, aki művészettörténészként felbecsülhetetlen segítséget nyújt a műtárgyak elrendezésében. Alapvető kritérium, hogy az installáció legyen gyorsan legyártható, hamar szét- és összeszerelhető, könnyű – mindez szállítási és raktározási szempontból sem mellékes.

Az Iparművészeti Múzeum *Körforgásban* sorozatának kiállításaihoz is terveztek, valamint gyártottak már installációt. Az ilyen megbízásokat „mindig egyfajta rejtvényként élem meg, nagyon inspiráló, amikor sikerül egy frappáns, olcsón és gyorsan kivitelezhető megoldást találni. A jó installáció kiemeli, rendszerezi a tárgyakat, de persze ad valami pluszt is, anélkül, hogy túlkiabálná a témát”.¹⁷

Lakos Dániel a MOME Design Intézetének októjaként hasonló gondolkodásra ösztönzi a diákjait. Fontosnak tartja, hogy tanulmányaik során elsajátítsák a problémaalapú szemléletet és a kísérletező, egymás munkáját értő kritikával illető attitűdöt. Ezt később

Planbureau designstúdió: Logiplaces | Planbureau design studio: Logiplaces
2015, beton, 5x5x24 cm
Fotó: Danyi Balázs

alkotói pályájukon is kamatoztathatják, hiszen itthon még mindig arra kényszerülnek a designerek, hogy minden tevékenységbe beletanuljanak a gyártástól az eladásig. Úgy vélem, sok esetben hiányzik a működőképes összefogás tervező, gyártó és kereskedő között, pedig egy sikeres termék létrejöttéhez a három szakértő együttes jelenléte szükséges.

Planbureau designstúdió: Logifaces Miracle Basalt gyertyatartó
Planbureau design studio: Logifaces Miracle Basalt candleholder
2018, beton, csomagolásában: 5x5x24 cm
Fotó: Danyi Balázs

A Planbureau azonban felismerte a kooperáció jelentőségét és tudatosan alkalmazza különböző munkái során. Jelenleg egy gyerekek által használt játék motorból babakocsivá alakítható tárgy, a *motocozy* fejlesztésével foglalkoznak. Terveik szerint a prototípust össze mutatják be a nagyközönségnek. A különleges járgány kialakítását Taar Márton, Lakos Dániel volt tanítványa és Iorgos Konstantinidis, a stúdió portugál gyakornoka végzi.

Az egyedi műszaki megoldás lehetővé tette, hogy a termék szabadalmi oltalomban részesüljön.

FARKASDY Melinda
művészettörténész

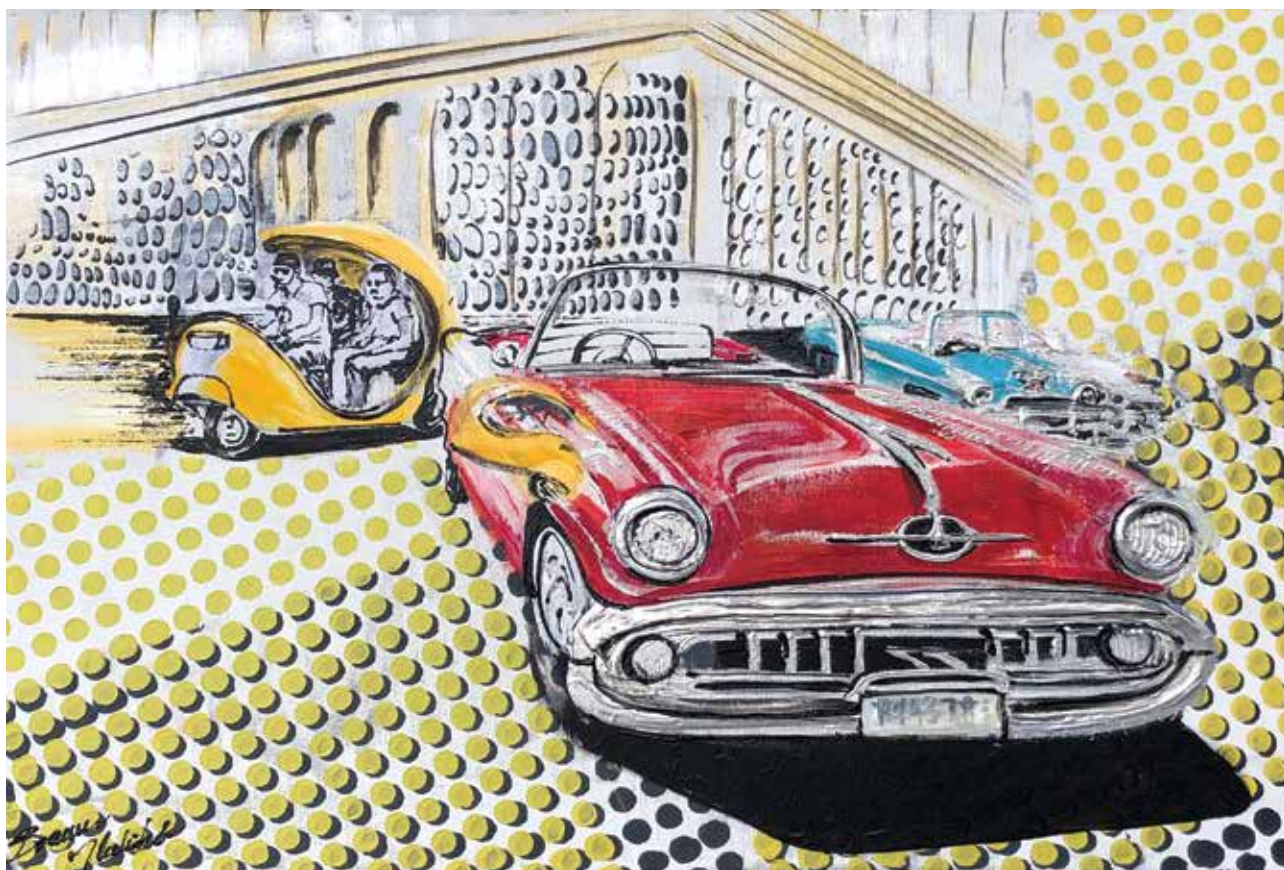
1. Leltári számok: 2016.4.1.1-16, 2016.4.2.1-16, 2016.5.1.1-9, 2016.5.2.1-9.
2. Magyar Formatervezési Díj, Terv kategória, 2013. Akkor még *Faces* játék néven, fehér színben. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/testuletek/mft/nemzeti-dijak-osztondijak/magyar-formatervezesi-dij/archivum/magyar-formatervezesi> – Hozzáférés: 2021. március 23.
3. Ugyanez érvényes az asztali verzióra is.
4. <https://www.agoradebrecen.hu/interaktiv-jatek/logifaces/> – Hozzáférés: 2021. március 23.
5. Leltári szám: 2019.109.1-9.
6. A tanulmányban közölt adatok java részét a Lakos Dániellel készített interjú szolgáltatta. Ezúton is köszönöm a tervező segítségét és támogatását, valamint a rendelkezésemre bocsátott anyagokat.
7. A szerző interjúja Lakos Dániellel (publikálatlan írásbeli interjú), 2021. március 17.
8. Magyar Formatervezési Díj, Termék kategória, 2020. <https://www.sztnh.gov.hu/hu/testuletek/mft/nemzeti-dijak-osztondijak/magyar-formatervezesi-dij/mft-dij/2020> – Hozzáférés: 2021. március 29.
9. I. m. (lásd 7. jegyzet).

10. A Magyar Formatervezési Díj honlapjának elérhetőségét lásd a 8. jegyzetben.
11. Két karfás és karfa nélküli szék, valamint egy asztal idén bekerült az Iparművészeti Múzeum Kortárs Dizájn Gyűjteményébe, ltsz.: 2021.475.1-5.
12. A pályázat *1356 cm³*, illetve *Törd az agyad* néven ismert. A zsűri elnöke Rubik Ernő volt. A prototípus akkor még *Faces* néven, fehérre festett fából készült, és bekerült a döntőbe.
13. A *de_form* Demeczky Nóra és Déri Enikő grafikai stúdiója.
14. https://m.mupa.hu/program/tanc-ujcirkus/frenak-pal-tarsulat-birdie-2019-09-11_19-00-fesztivalszinhez – Hozzáférés: 2021. március 26.
15. *Re:flex – Kortárs tervezőgrafikai értelmezések a Bauhaus nyomán*. Kassák Múzeum, Budapest, 2019. június 1. – szeptember 1. <http://www.kassakmuzeum.hu/index.php?p=kiallitas&id=596> – Hozzáférés: 2021. március 29.
16. <http://www.planbureau.hu/hu/kulonutak/> – Hozzáférés: 2021. március 29.
17. *Különutak. Karl-Heinz Adler és a magyar absztrakció*. Kiscelli Múzeum – Fővárosi Képtár, Budapest, 2017. június 1. – szeptember 17. http://www.kiscellimuzeum.hu/kulonutak_adler – Hozzáférés: 2021. március 29.
17. I. m. (lásd 7. jegyzet).

Egy hazai kortárs iparművészeti gyűjtemény megszületése III.

VÁLOGATÁS A FISE GYŰJTEMÉNYBŐL

A Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület új gyűjteményéről előző lapszámainkban (2021/2, 19–25.; 2021/3, 11–20.) számoltunk be. Az alábbi képanyaggal folytatjuk a válogatást a gyűjtemény további darabjaiból.

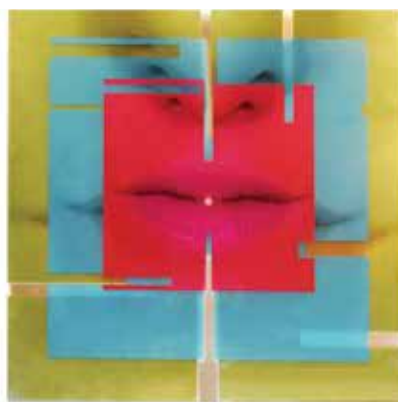

BRAUER Ildikó: Yellow cab | Ildikó BRAUER: Yellow cab | 2019, akril-vászon, 40x60 cm

Fotó: Brauer Ildikó

BOGÓ Krisztina: Indonéz illusztrációs naptár | Krisztina BOGÓ: Indonesian illustrated calendar | 2020, 12 db A4-es digitális print, limitált kiadás

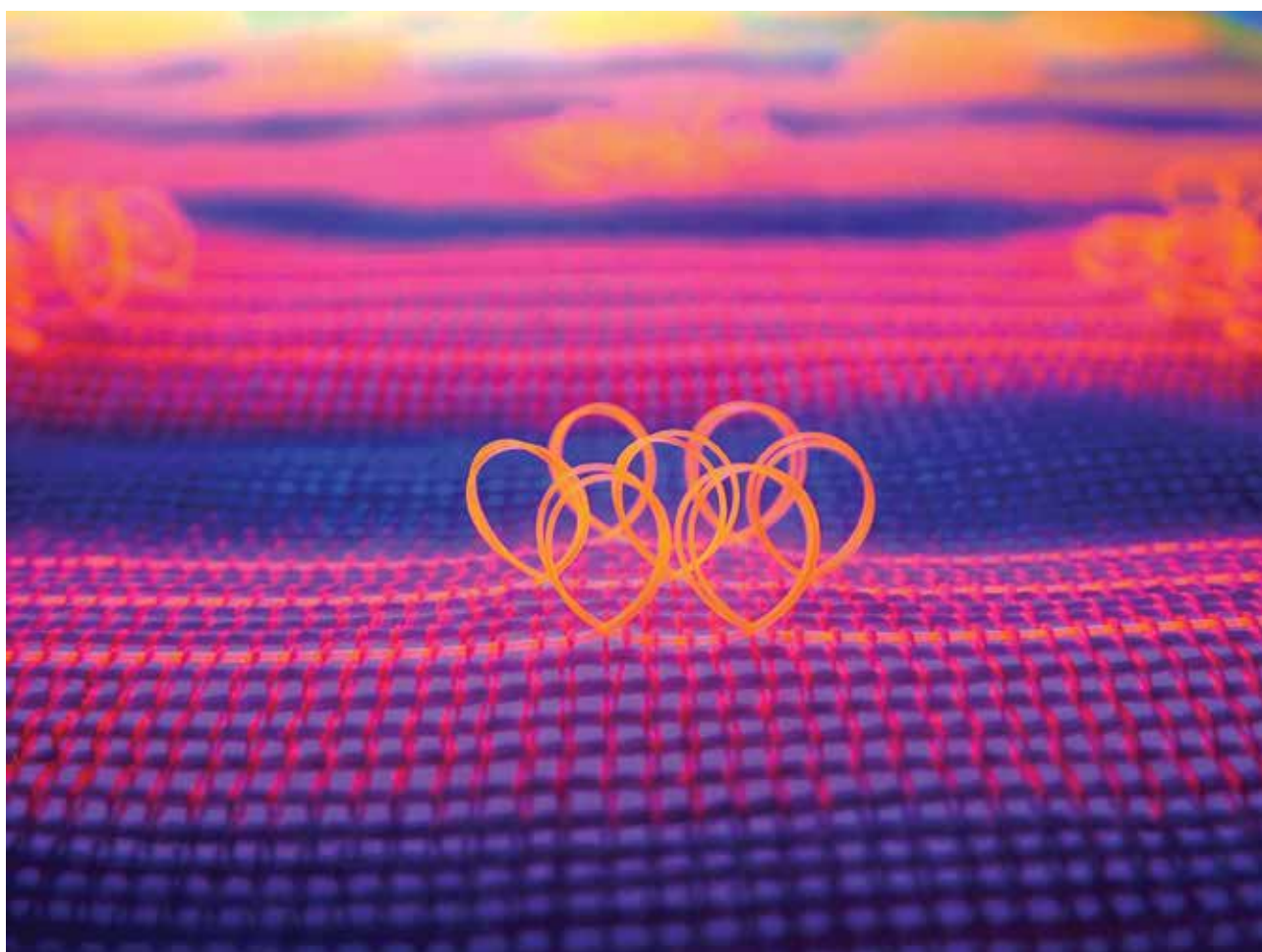
GRÜNFELDER Judit: #MeToo sorozat | Judit GRÜNFELDER: #MeToo series | 2018, üveg, 3 db, egyenként: 20x20x1,5 cm
Fotó: Grünfelder Judit

NAGY LANTOS Marianna: Lizzike | Marianna NAGY LANTOS: Lizzie | 2019, papír, Rublev pigmentek, 42x29 cm
Fotó: Nagy Lantos Marianna

KANICS Márta: UVtex lakástextil-kollekció (textilpanel és párna) | Márta KANICS: UVtex home textile collection (textile panel and cushion)
2013, pamut, damil, 3db, egyenként: 40x60 cm
Fotó: Kanics Márta

KANICS Márta: UVtex lakástextilkollekció (textilpanel és párna), részlet | Márta KANICS: UVtex home textile collection (textile panel and cushion), detail
Fotó: Kanics Márta

MASCHER Róbert: Fokker 70 | Róbert MASCHER: Fokker 70 | 2007, olaj, vászon, 60x90 cm
Fotó: Mascher Róbert

ELEK Ágnes: Terülj, terülj asztalkám | Ágnes ELEK: Table, deck yourself!
2020, tölgyfa, bicikligumi-belső, 45x45x45 cm
Fotó: Illés András

KISS Andrea: Függés – Fel | Andrea KISS: Hanging – Up | 2019, Gatorfoam kartonra kasírozott fotónyomat, 40x40 cm

LUBLÓY Zoltán: Egy spanyol lány, dísztál | Zoltán LUBLÓY: A Spanish girl, ornamental dish | 2020, öntött félpорcelán, 32x44x3 cm
 Fotó: Lublőy Zoltán

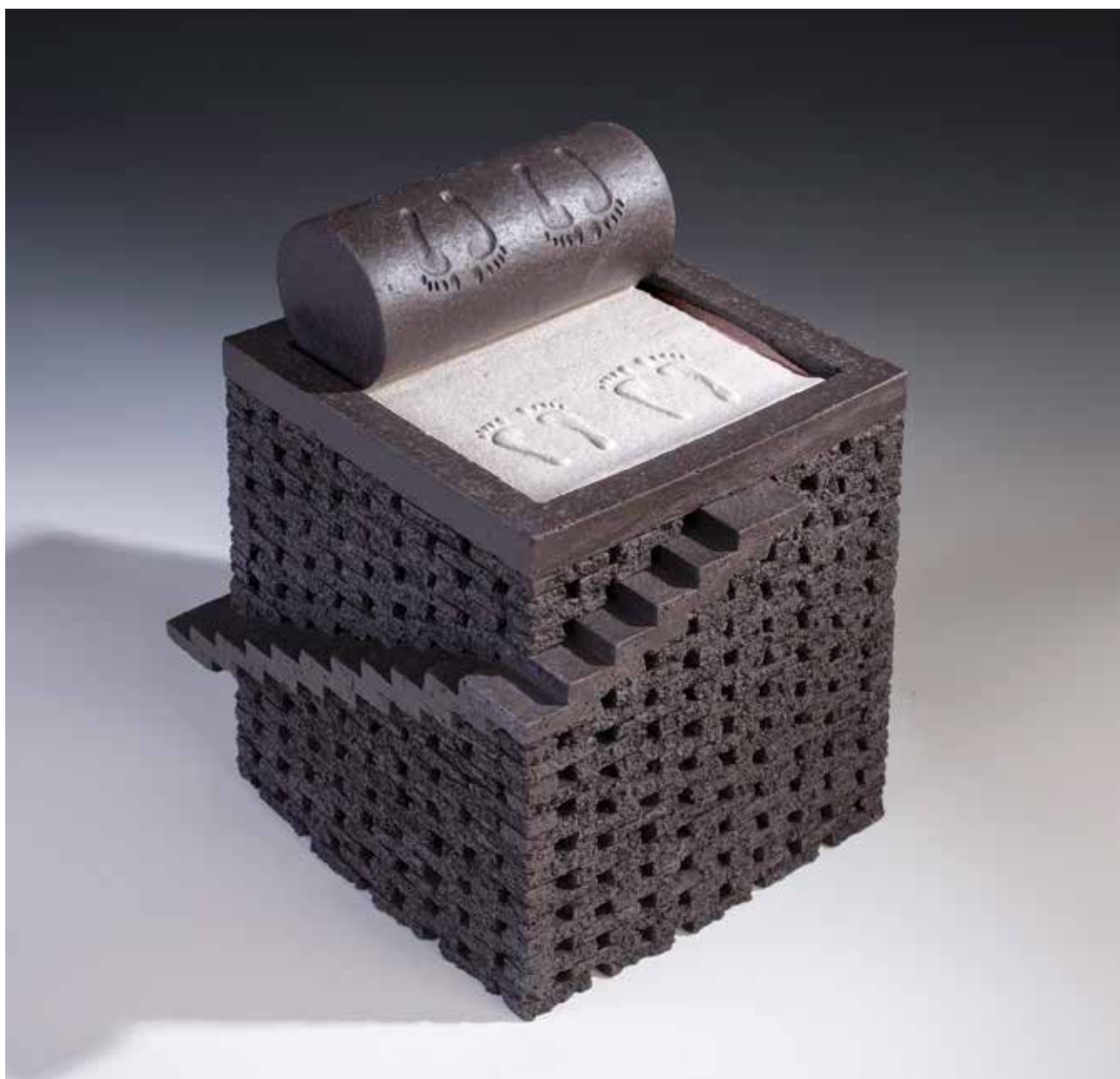

MIHÁLY Gyula: Speciális étkezéslet
 Gyula MIHÁLY: Special tableware
 2007, porcelán
 Fotó: Fővényi Sándor

DIÓS Gabriella: Három grácia
Gabriella DIÓS: Three Graces
2019, színezett porcelán, aranydekor,
a három tárgy magassága (balról jobbra):
48, 46, 44 cm
Fotó: Kaszás Attila

KARSAI Zsófia: Indulás – Érkezés
Zsófia KARSAI: Departure – Arrival
2019, anyagában színezett samottos
agyag, fehér homok, 28x26x23 cm
Fotó: Mester Tibor
~

ROSKÓ Mária: Natura morta
– Hal nyaklánc
Mária ROSKÓ: Natura morta
– Fish necklace
2020, bronz, sárgaréz,
vörösréz, 21x19x5 cm
Fotó: Roskó Mária

STOMFAI Krisztina: Étkező ékszer | Krisztina STOMFAI: Eating jewel
2020, sterling ezüst, borostyán, gránát, 8,5x2,5x1 cm, lánc 60 cm
Fotó: Kaunitz Tamás

NÉMETH Krisztina: Közelebb, nyakék | Krisztina NÉMETH: Closer, necklace
2016, ezüsthuzal, valódi gyöngy, szabadalakítás, 28x32x12 cm
Fotó: Németh Krisztina

BUZÁS Andrea: Maréknyi szeretet, gyűrű
Andrea BUZÁS: A handful of love, ring | 2015, alumínium, 4,2x2,3x3,7 cm
Fotó: Magéruz Anna

SÖPTEI Eszter: Nest-párna
Eszter SÖPTEI: Nest cushion | 2015, textil, poliuretán habszivacs, 60x35 cm
Fotó: Söptei Eszter

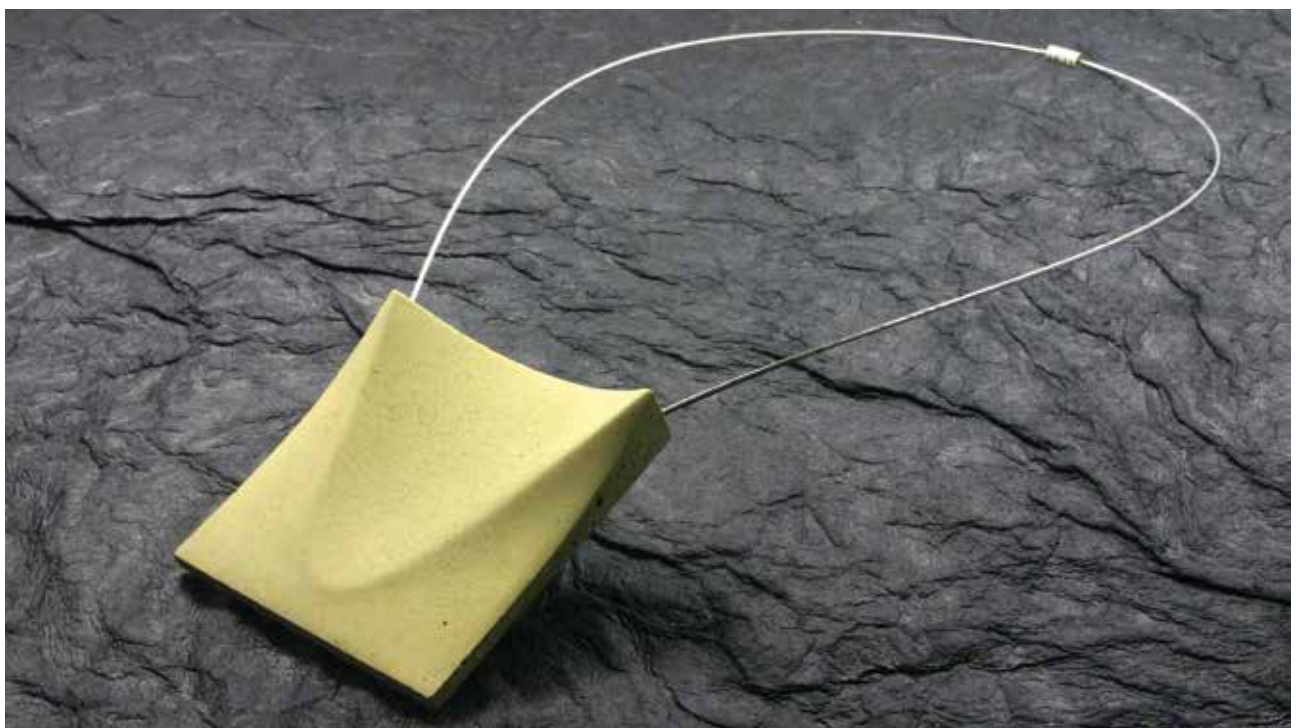

BORSA Aliz: Adél és Nikola | Aliz BORSA: Adél and Nikola
2020, papír, fa, giclée print, 13x13 cm, fakerettel: 16,5x16,5 cm

SIMON-DINA Judit: Nemez rozettás pelerin
Judit SIMON-DINA: Felt cape with rosettes
2020, gyapjú, 80x45 cm
Fotó: Halmi Gyöngyi

MAROSI László: Beton nyakék | László MAROSI: Concrete necklet
2015, öntött ezüst (sterling), rozsdamentes acél; öntött színezett beton, 6x6 cm + függesztő
Fotó: Marosi László

A FISE Gyűjtemény további darabjainak bemutatását lapunk következő számában folytatjuk.

Aki szabad szemmel látott

KERNÁCS GABRIELLÁRA EMLÉKEZEM

2021. március 5-re virradóra, életének 78. évében meghalt Kernács Gabriella művészettörténész, televíziós műsorszerkesztő. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem művészettörténet szakján végezte (1963–1968). Néhány éve búcsúztatta el férjét, B. Farkas Tamás (1937–2016) rendezőt, akivel évtizedekig, 1967 és 2007 között dolgoztak együtt a Magyar Televízió Képzőművészeti Szerkesztőségében. Tevékenységük leghangsúlyosabb részét a kortárs alkotóművészekkel készült portréfilmek jelentették, de ezeken kívül több művelődési-ismeretterjesztő filmsorozatot is alkottak együtt, illetve más szerkesztőkkel, rendezőkkel közösen. A hatvanas-hetvenes évek magyarországi kulturális életében a festők, szobrászok, fotóművészek és a sokféle szakmában tevékenykedő iparművészek műhelyeiben éppen úgy kezdték feszegetni a 20. századi életérzéseket kifejező új formákat, ahogyan tették azt a Balázs Béla Stúdió dokumentumfilmesei, vagy egyes színházi rendezők, írók és költők. E korszak formabontó művészi alkotóvilágáról az ő tévés portréfilmjeik – miközben érzéketlenül mutatták be egy-egy mű megszületésének vagy kiállítási bemutatásának érzelmi és szellemi folyamatait – az adott időszak hiteles dokumentumaivá is váltak. A televíziózás magyarországi kibontakozása idején dolgoztak ezzel az új közlési formával, ami forradalmasította az emberek szórakozási igényeit, és szinte robbanásszerűen tágította az addig helyhez kötött kulturális értékek közönség elé tárulásának a lehetőségeit. Az általuk elsősorban preferált avantgárd festők és szobrászok portréfilmjei közé így kerültek be a már akkor sem pályakezdő, eredményesebben tevékenykedő iparművészek, mint Hager Ritta és Pérel Zsuzsa kárpitszövők, az öntött-csiszolt üveggel dolgozó szobrász, Lugossy Mária, vagy az eoinszínekkel mesteri módon bano, üvegtárgyakat alkotó Horváth Márton iparművész. Később, a klasszikus bútorművészet sajátos szürrealista ihlettel elegyítő Mezei Gábor belsőépítész „emberlelkű” bútorait csodálhatták a nézők. Schrammel Imre kerámiáinak is komoly jelentőséget tulajdonított a szerkesztő, nem véletlen, hogy a későbbiekben őt,

Kernács Gabriellát kérte föl a művész a róla megjelenő nagymonográfia megírására. Filmet forgattak a budai vár akkor még romos épületében az 1996-os ezredforduló ünnepére *Szövött himnuszok* címmel szervezett kiállításról, amelyre nyolc művész készített egy-egy önálló művet, és amelynek akkori fogadtatása felért egy nemzeti tüntetéssel. Történelmi jelentőségű a 2000-ben elkészült *Millenniumi kárpit* is, amely viszont már a Magyar Kárpitművészek Egyesülete mintegy harminc-negyven tagjának kollektív alkotását mutatja be. Így váltak jelentőssé ezek a mára világhírűvé lett alkotásokról szóló filmek, de forgattak az egyedi kézműves-iparművészetet képviselő Manuál csoportról is. A korábban csak a múzeumok zárt tereiben

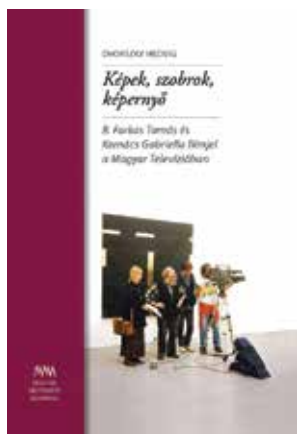

KERNÁCS Gabriella | Gabriella KERNÁCS
Fotó: Szélnyi Károly

őrzött nagyszerű műtárgyakról is készítettek sorozatokat, mint amilyen a *Korok és bútorok* (1974) hat része, vagy *Az öltözködés művészete* (1969) című, tizenkét részes, látványos ismeretterjesztő filmjük. Kétségtelen, hogy a Magyar Televízióban – lévén kezdetben egyetlen csatorna – meghatározó szerepe volt egy-egy már gyakorlott szerkesztőnek, így Kernács Gabriellának is volt már akkora szakmai tekintélye – mindenféle hivatalos főnöki ellenőrzés mellett –, hogy ezeket a művészeti műsorokat, kiváló operatőrökkel, azon az osztályon, többnyire ők készíthették el. Ismeretterjesztés szempontjából kifejezetten előnyös vállalkozást valósított meg velük, illetve Kútvolgyi Katalin szerkesztővel közösen Fekete György belsőépítész *A másik 12 óra* (1978) című, lakáskultúrával foglalkozó, maga által írt és előadott tízrészes sorozatával. Az *Ízlések és pofonok* című, 1981 és 1985 között készült adássorozatban Györffy Miklós riporterkedett Fekete Györggyel. Szinte kimerítették a tervezéstől az értékesítésig terjedő tervezői skálát az öltözködés, az étkezés, a bútor, a vendéglátóipar és a kereskedelem vonatkozásában. Fekete György itt végigvezethette a nézőket a tervezői hozzáállást és a megrendelővel való kapcsolatot befolyásoló valamennyi problémán, jelentős nevelői szerepet is betöltve ezzel.

Kernács Gabriella és B. Farkas Tamás számos televíziós díjat kaptak 1971-től kezdődően, majd munkásságukért 1998-ban Magyar Örökség díjban részesültek. 2010-ben B. Farkas Tamás a Magyar Filmszemle életműdíját kapta, Kernács Gabriella pedig 2015-ben vehette át a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) Művészeti Írói Díját Fekete György elnöktől.

2016-ban jelent meg a *Képek, szobrok, képernyő. B. Farkas Tamás és Kernács Gabriella filmjei a Magyar Televízióban* című kötet Kernács Gabriella munkásságáról. A Magyar Művészeti Akadémia 2011-es köztestületé

DVORSZKY Hedvig: *Képek, szobrok, képernyő.*

B. Farkas Tamás és Kernács Gabriella filmjei a Magyar Televízióban
Pictures, sculptures, screen. Films by Tamás B. Farkas
and Gabriella Kernács in the Hungarian Television
(Magyar Művészeti Akadémia, 2016)

Fotó: Szelényi Károly

alakulása után a gyakorlatban is kezdte megvalósítani korábbi terveit, így egy saját könyvkiadó létesítését is. Ennek koncepciójában több témára kiterjedő sorozatok indítása szerepelt. Ezek egyike olyan személyiségek életművének bemutatása volt, akik a kortárs magyar kultúra értékeinek bemutatásáért már addig is értékes tevékenységet folytattak. Így lett a sorozatindító első könyv témája Kernács Gabrielláék bemutatása, amelynek megírására és szerkesztésére én kaptam felkérést. Ezen kötetek, így ez is, forrásértékű kiadványnak tekintendők.

Borító terve KERNÁCS Gabriella Szabó Marianne című monográfiájához
(Magyar Művészeti Akadémia, 2021)

Cover design for Gabriella KERNÁCS' monograph of Marianne Szabó
(Hungarian Academy of Arts, 2021)

Fotó: Szelényi Károly

Kernács Gabriella rendszeresen publikált elsősorban képzőművészeti témában, számos kiállítás megnyitására kérték föl. Amikor abbahagyta a televíziózást, érdekes és jelentős művészeket bemutató könyvek megírására vállalkozott: 2006-ban jelent meg kötete Sajdik Ferenc grafikusról és illusztrátorról (*Sajdik*, Holnap), 2009-ben Bán Mariann keramikusról (*Az agyag hangja*, Corvina), megírta Schrammel Imre nagymonográfiáját (*Schrammel*, Magyar Képek, 2010), ez utóbbinak most, 2021 tavaszán jelenik meg a második, bővített, illetve a német nyelvű kiadása. Néhány éve gyógyíthatatlan, a mozgását ellehetetlenítő immunbetegsége alatt készült el a Szabó Marianne textilművészről készülő monográfiával, de annak megjelenését nem élhette meg. Nem kaphatta kézhez lapunk idei első számát sem, melyben Mezei Gábort köszöntötte 85. születésnapja alkalmából. Színes, értékes, munkás és eredményes élete sok művész számára adott és hagyott emlékezetes élményt.

DVORSZKY Hedvig
művészettörténész

„A grafikusnak a keze járjon, ne a szája!”

ZELENÁK CRESCENCIA GRAFIKUSMŰVÉSZ EMLÉKEZETE

Ez az írás bevallottan inkább emlékezés lesz, mint esztétikai, művészettörténeti fejtegetés, annál is inkább, mert – „jó (?) magyar szokás” szerint – Zelenák Crescencia grafikusművész halálhíréről alig adott tájékoztatást a magyar média világa, amely amúgy elképesztően jelentéktelen eseményekre is figyel. Pedig a művész az elmúlt sok évtized magyar alkalmazottgrafika- és tervezőgrafika-művészetének meghatározó szereplője volt mint tanár és mint alkotóművész egyaránt. Mondjuk ki azonnal az írás elején: egyedülálló annak az időnek a hossza, amelyet ő a Magyar Képzőművészeti Főiskolán

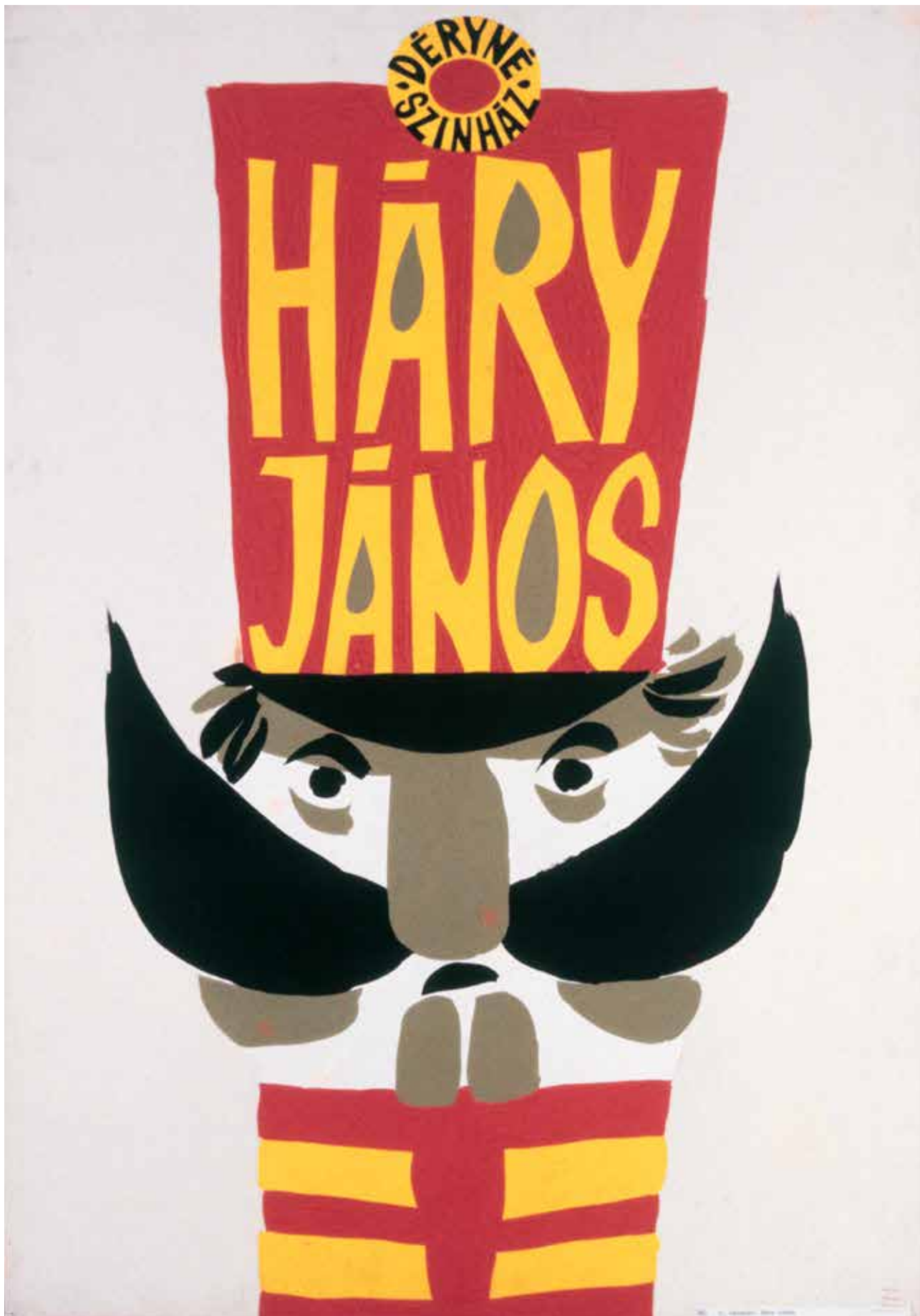
töltött, csak Kisfaludi Strobl Zsigmond pályaíve hasonlítható hozzá: mindkettőn negyven (!) éven át voltak oktatói a Képzőművészeti Főiskolának. Kisfaludi Strobl 1921 és 1961 között, Zelenák Crescencia 1951 és 1991 között. Sok jeles és nagy személyiség volt tanára a patinás intézménynek az imént jelzett évtizedekben Pátzay Páltól Bernáth Aurélig, Barcsay Jenőtől Kmetty Jánosig, Domanovszky Endrétől Somogyi Józsefíg, de egyikük oktatói éveinek száma sem közelíti meg a négy évtizedet. Persze el lehet tölteni hosszú időt egy felsőoktatási intézményben úgy, hogy valaki nem játszik

ZELENÁK Crescencia: A követek nem gyilkolnak (NDK-film), filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Ambassadors Don't Kill (East German film), poster
1971, ofszet, 59x40 cm

ZELENÁK Crescencia: Keleti Márton, Csinom Palkó, filmplakát
Crescencia ZELENÁK: Márton Keleti, Csinom Palkó, film poster
1973, ofszet, 59x40 cm

ZELENÁK Crescencia: Háry János, színházi plakát az Állami Déryné Színház részére

Crescencia ZELENÁK: Háry János, poster for the National Déryné Theatre | 1961, az eredeti: papír, tempera, 59x40 cm

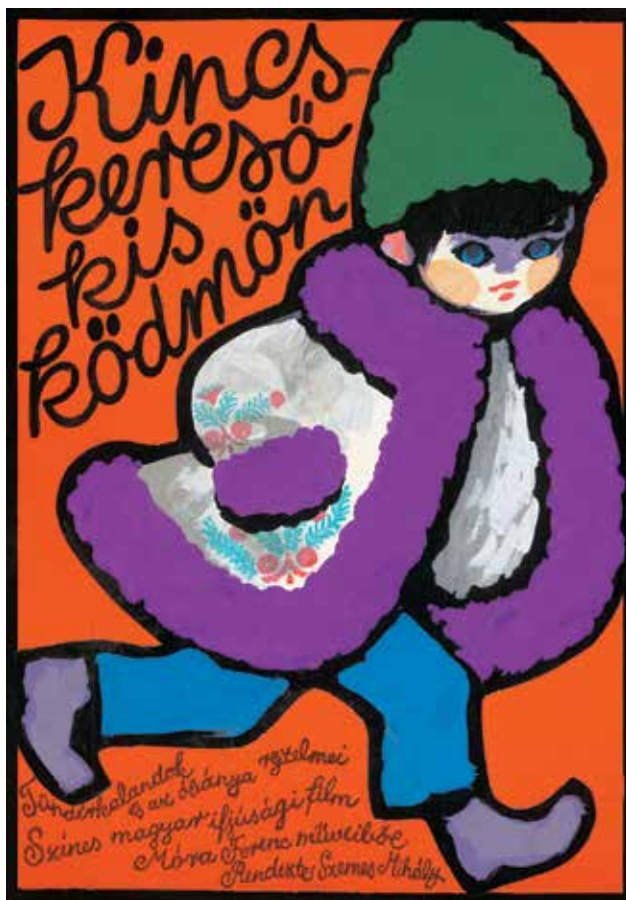
jelentős szerepet az oktatásban, de az a különös, hogy Zelenák Crescencia főiskolai tanári négy évtizedére épp nem ez a jellemző. Mert saját szakterületének első számú vezetője valóban későn, 1985-ben lett, viszont mindvégig olyan alapembere volt a felsőfokú képzésnek, aki végezte az oktatói tevékenység napi robotját, szervezett és külön tantárgyat is tanított.

Zelenák Crescencia 1949-ben szerzett diplomát a Magyar Iparművészeti Főiskolán, s hamar részese lett annak a folyamatnak, melynek keretében Konecsni György vezérletével az alkalmazott grafikusok képzése áthelyeződött a Képzőművészeti Főiskolára. Konecsni lett a tanszékvezető, Zelenák Crescencia pedig 1951-ben kapcsolódott be a képzésbe. Hamar nehéz időszak következett, mert Bortnyik Sándor főigazgatói és Ék Sándor grafikai koncepciója az alkalmazottgrafikus-képzést teljesen a politika szolgálatába kívánta állítani. Bortnyik kifejezetten a propagandagrafika kifejezést kívánta alkalmazni. Másrészt állandó „birkózás” folyt abban (ez egyébként évtizedeken át jellemezte a főiskola belső szervezeti életét), hogy mi legyen a viszony a képregény és az alkalmazott grafikai képzés között, hogy egy szervezeti egységben vagy önálló tanszékek keretében

folyjon-e a kettő. Nos, az ötvenes évek „egybegyúrta” a két szakirányt, és 1954-ben, amikor Konecsni ideiglenesen távozott az intézményből, Ék Sándor tanszékvezetése mellett Kádár György lett a szakirány vezetője. Zelenák Crescencián volt a szakmai képzés legfőbb terhe, aki a bélyegtervezés, a tipográfia, a betűírás, a plakáttervezés minden területén oktatott.

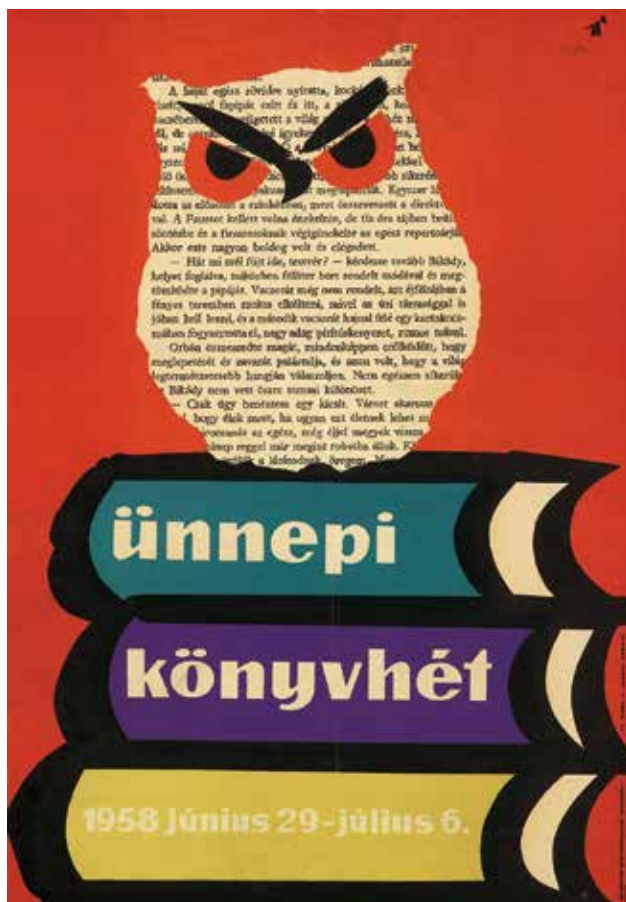
ZELENAK Crescencia: Ivanhoe, filmplakát
Crescencia ZELENAK: Ivanhoe, film poster
1985, ofszet, 59x40 cm

ZELENAK Crescencia: Szemes Mihály, Kincskereső kisködmön, filmplakát
Crescencia ZELENAK: Mihály Szemes, The Treasure-seeking Little Jacket, film poster
1973, ofszet, 59x40 cm

1956 után nagy küzdelmet kellett vívni azért, hogy a szak megmaradjon a Képzőművészeti Főiskolán, s az oktatói gárda erősítése jegyében, meghatározóan politikai iniciatívák alapján Bánhidi Andor lett a szak másik vezető oktatója, aki azonban 1964-ben elhunyt. Ezt követően tért vissza a tanszék élére Konecsni György, aki 1970-ig, váratlanul bekövetkezett haláláig vezette a szakot, s harmonikusan dolgozott együtt Zelenák Crescenciával. Hogy a politika mennyire nem kívánta az immár majd' húsz éve ott tanító művésznőt a tanszék vezetésével megbízni, az is mutatja, hogy ezt követően is újra a főiskolán kívülről neveztek ki új tanárt Tamássi Zoltán személyében, akinek megbízásával egyébként

Zelenák tanárnő egyetértett. Végül is 1985-ben, Tamási nyugdíjazását követően nyílt meg Zelenák Crescencia előtt az út a tanszékvezetéshez. Ekkor már több mint harminc éve ott tanított. Csak egy apró összevetés: Raszler Károly, aki szintén 1951-ben került be oktatónak a főiskolára, 1973-tól már vezethette a képzés tanszékét. Zelenák tanárnőnek ehhez még több mint tíz évet kellett várnia. Pedig a folyamatos oktatói munka mellett igényes és foglalkoztatott tervező is volt, akit a szakma is elismert, hiszen a jeles Papp-csoportnak 1963-as megalakulásától tagja lehetett, ráadásul úgy, hogy rajta kívül csak egy női tervező volt tag, Heinzelmann Emma személyében. A többiek mind az akkori plakát-, kiállítás- és alkalmazott grafika nagyágyúi voltak (akik szinte mindannyian Konecsni örökségét képviselték, vitték tovább), úgymint Papp Gábor, Balogh István, Máté András, Darvas Árpád, Erneyi Sándor, Finta József, Görög Lajos, Sinka Mátyás, Szilvássy Nándor, majd Hegedűs István és Kemény György. Zelenák Crescencia is részt vett a csoport által minden évben meghirdetett és a Dorottya utcai KKI- (Kulturális Kapcsolatok Intézete) kiállítóteremben megrendezett tematikus kiállításokon, melyek sora majd' húsz éven keresztül tartott.

ZELÉNÁK Crescencia: Ünnepi könyvhét, plakát (Az év legjobb plakátja verseny nívódíja) | Crescencia ZELÉNÁK: Festive bookweek, poster (Winner of the Best Poster of the Year Award) 1958, ofszet, 59x40 cm

ZELÉNÁK Crescencia: A költészet napja, plakát Crescencia ZELÉNÁK: Poetry Day, poster 1968, ofszet, 59x40 cm

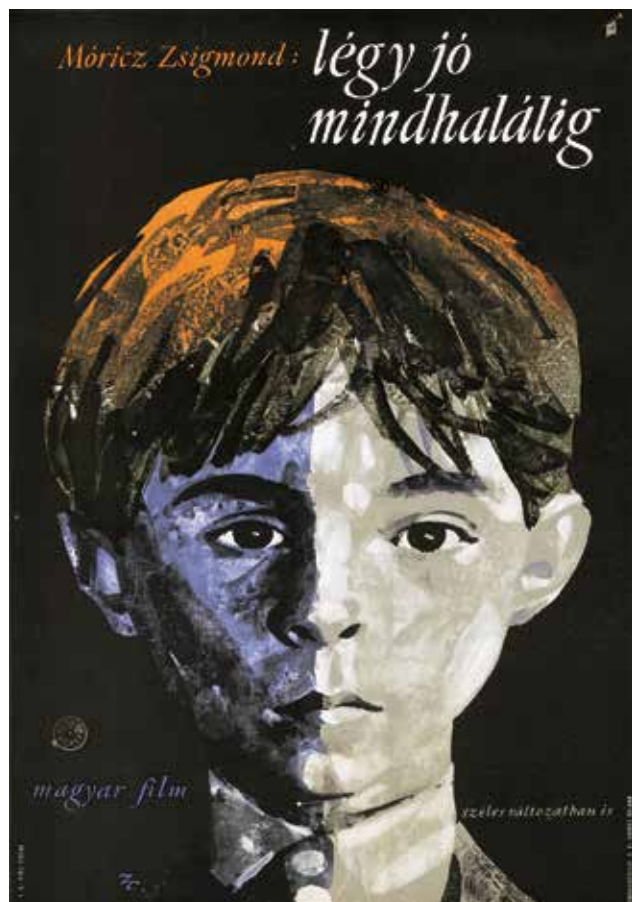
Zelenák Crescencia kifinomult grafikai eszköztárával tervezett kereskedelmi és kulturális plakátokat, emblémákat, bélyegeket, címereket, rajzolt sikeres diafilmeket. Különös érzéke volt a betűtervezéshez, betűalkalmazáshoz, -íráshoz, melyeket tervezői tevékenysége során folyamatosan megújulóan kezelte, s melyeket szívesen tanított is. Részt vett a szakma jelentős eseményein, 1970-től az országos biennálékon. Sok díjat, pályázati díjat is nyert, többször az év legjobb plakátja pályázatokon. 1961-ben Munkácsy Mihály-díjban részesült, 1979-ben érdemes művész, 1990-ben kiváló művész lett, majd pályatársai között abban is majdhogynem egyedülálló, hogy munkásságát 2016-ban Kossuth-díjjal ismerték el.

Világéletében szerény személyiség volt, távol minden magamutogatástól, úgynevezett művészi allúrtól. Hogy ilyen hosszú ideig taníthatott, abban valószínűleg annak is része volt, hogy kitűnő pedagógiai képességein túl, mindig távol tartotta magát a közvetlen politizálástól, és jó szakmai, emberi kapcsolatot alakított ki közvetlen kollégáival: Kádár Györggyel, Oláh Györggyel, a főiskola vezetőivel: Domanovszky Endrével, Somogyi Józseffel, illetve hogy

a szak tanév végi szakmai bemutatói folyamatosan nagy sikereket arattak, tantestületen belül és kívül is.

Hallgatói szerették, a fiatalokkal mindig harmonikus kapcsolatot ápolt. Egyik legrégebbi növendéke volt Berend Iván grafikusművész, aki a Konecsni-osztály demonstrátoraként 1970. január 29-én szinte elsőként értesült mesterük halálhíréről, ugyanis a féléves aláírás okán neki kellett volna felkeresni a mestert az indexek aláírására. Erre a Konecsni feleségével történt drámai telefonbeszélgetés után már nem került sor. Ezt az eseményt Zelenák Crescenciával később is sokszor felelevenítették, akivel Berendnek igen jó volt a kapcsolata. Természetesen felmerült, hogy a főiskolán marad tanársegédként, de erre többek között azért nem került sor, mert nem Zelenák tanár nő vette át a tanszék vezetését, hanem – erről már esett szó – Tamási Zoltán. Berend Iván örömmel eleveníti fel, hogy milyen izgalmas volt az 1968-tól bevezetett betűismeret tárgy oktatása, melyet Zelenák tanár nő tartott. „Hétről hétre, hónapról hónapra vezetett rá minket a kalligráfia világának sokszínűségére, izgalmas használhatóságára” – mondja, s hozzáteszi: „Példák sokaságát vonultatta fel, de saját munkáit szinte soha”. Berend Iván 1974-ben Németországba emigrált (ma ott is

és Magyarországon is él és dolgozik), s ezzel kapcsolatban megjegyzi: „később, már idegen nyelvterületen évtizedeken át profitáltam a tanultakból.” Plasztikus jellemzést adott néhai mestereiről akkor, amikor úgy fogalmazott, hogy „a kevés színnel dolgozó Konecsni drámaíró, Zelenák Cenci színgazdag novellák szerzője volt”. Mindezt nagyon jól támasztják alá a mellékelt kulturális plakátok. Tegyük hozzá, hogy Berend Iván azon kevés tanítvány közé tartozik, aki szinte élete végéig aktív személyes kapcsolatot is ápolt valamikori tanárával.

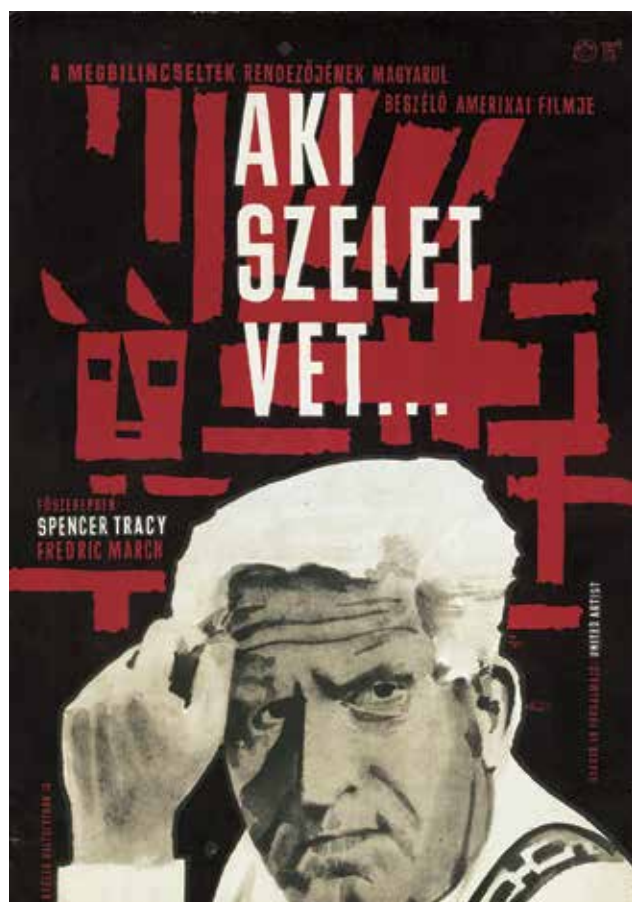
ZELÉNÁK Crescencia: Ranódy László, Légy jó mindhalálig, filmplakát
Crescencia ZELÉNÁK: László Ranódy, Be Faithful Unto Death, film poster
1974, ofszet, 59x40 cm

ZELÉNÁK Crescencia: Ranódy László, Színes tintákról álmodom, filmplakát
Crescencia ZELÉNÁK: László Ranódy, I Dream of Coloured Inks, film poster
1980, ofszet, 59x40 cm

Cakó Ferenc grafikusművész, érdemes és kiváló művész, animációs rendező, illusztrátor pályája másként alakult, mint az alkalmazott grafika szakon diplomázó fiatalok többségének. 1973-ban végzett, de már főiskolásként jellemezte az aktív amatőr filmezés, az orientálódás az animáció felé. „Zelenák Crescencia, Cencike nagyon szerethető személyiség volt mindannyiunknak... Cencihez jobban vonzódtunk, mint Tamásihoz, mert nagyon szerény, közvetlen, vidám alkatú tanár volt. Sok mindent át lehetett vele beszélni. Nemcsak szakmai, de emberi, kollegiális dolgokat is.” Mikor inkább a szakmaiságról érdeklődöm, így folytatja: „Alaposságra nevelt, például

arra, hogy ha azt akarjuk, hogy a plakátunk tényleg abban a színben legyen nyomva, ahogy szeretnénk, menjünk be a nyomdába, és ott ellenőrizzük a festék bekeverését.” Cakó Ferenc elmondta, hogy tanáruk még vásári munkákhoz is hozzásegítette őket, s az egyik ilyen honoráriumából tudta megvenni első fényképezőgépét, ami számára óriási segítség volt. Cakó filmes ambíciói mellett rajzos személyiségként szívesen járt át dolgozni a képgrafikára is, de „Cencinek” ezek a munkái is tetszettek, aki – mint mondja – sok tanácsot adott, szerette az illusztrációt. Örömmel mesélte, hogy később mindig meghívta mesterét kiállításaira, aki legtöbbször el is jött, s ez is jól jellemzi egyéniségét.

ZELENÁK Crescencia: Stanley Kramer, *Aki szelet vet*, filmplakát
Crescencia **ZELENÁK**: Stanley Kramer, *Inherit the Wind*, film poster
1960, ofszet, 59x40 cm

Felsmann Tamás DLA, Munkácsy Mihály-díjas grafikusművész tulajdonképpen Zelenák Crescencia egyik utóda, ugyanis ő a Magyar Képzőművészeti Egyetemen a tervezőgrafika szakirány jelenlegi vezetője és a tanszékvezetők tanácsának az elnöke (itt jegyezzük meg, hogy Zelenák Crescencia 1991-es nyugállományba vonulásakor a tanszék vezetését Molnár Kálmán grafikusművész vette át 2007-ig). Felsmann Tamás a művészképzőt is abszolválva 1982-ben fejezte be

tanulmányait az akkor még főiskola alkalmazott grafika szakján. Tanulmányai során végig Zelenák Crescencia növendéke volt, aki tanársegédként ebben az évben meg is hívta oktatónak. Azóta a kortárs magyar tervezőművészet egyik meghatározóan jelentős alkotója lett, jelenleg egyetemi docens. „Cenci kiemelkedő művészi és emberi szemlélete rendkívül puritán volt. Erkölcsi téren szigorú tisztaságot, rendet várt el mindenkitől. A hallgatóktól megkövetelte a harmóniára törekvő esztétikai igényességet és tudatos értékálló munkák létrehozását, amelyek tükrözik az ember személyiségét, jellemét, karakterét.” Amikor tanári módszeréről érdeklődöm, így folytatja: „Korrektúrái során kérdéseinek egy része abban az időben teljesen szokatlannak és újszerűnek tűnt számomra, mivel azok a barátokról, a nőkről, az álmokról, a közérzetről, az ételekről, az italról és egyéb »földi dolgokról« szóltak. Csak jóval később értettem meg, hogy ezek tesztkérdések voltak, melyek hosszú beszélgetéseket indítottak el, és segítséget nyújtottak neki az ekkor még csak indulni próbáló fiatalok legjobbainak kiválasztásában.” Felsmann Tamás Zelenák Crescencia alapelveit így foglalja össze: „Mérték volt számára a múltba és a jövőbe való tekintés, a tehetség, a mélyen gyökerező elhivatottság, a szakmai tudás és az emberi tisztesség. Nem kedvelte a munkákhoz fűzött feleslegesen okoskodó, tudálékos magyarázkodást.” Felsmann Tamás ekkor idézi fel azt az *ars poeticát*, amely ennek az írásnak a címe lett, s amelyet – mint mondja – „nagyon megtanultam tőle: A grafikusnak a keze járjon, ne a szája”.

Zelenák Crescencia hosszú évtizedeken át az egyik legelfoglaltabb tanár és alkotóművész volt, mindemellett feleség és családanya, majd nagymama is. Így hát érthető, hogy amikor a Papp-csoport éppen aktuális kiállítása kapcsán 1976-ban (amely a *Poster* címet kapta) Papp Gábor gondolatokat és műveket egyaránt várt a kiállítóktól, s a katalógus tanúsága szerint Erneyi Sándor, Szilvássy Nándor, Hegedűs István szinte komoly dolgozatokat írtak, akkor Zelenák Crescencia egy egyébként igen frappáns fekete-fehér, betűalapú munkája mellé ezeket a sorokat jegyezte: „Kedves Gábor! Bokros teendőim miatt most küldöm. Remélem nem én vagyok az utolsó. Üdvözlettel Cenci.”

Hát kedves Cenci! Kissé más értelemben állítjuk: nemhogy nem utolsó, hanem az első egyike... Zelenák Crescencia 2021. január 28-án hunyt el, életének 99. évében. Emlékét, művészetét őrizzük.

FELEDY Balázs
művészeti író

A szövegben szereplő idézetek a szerzőnek a művészekkel folytatott magánlevelezéseiből származnak.

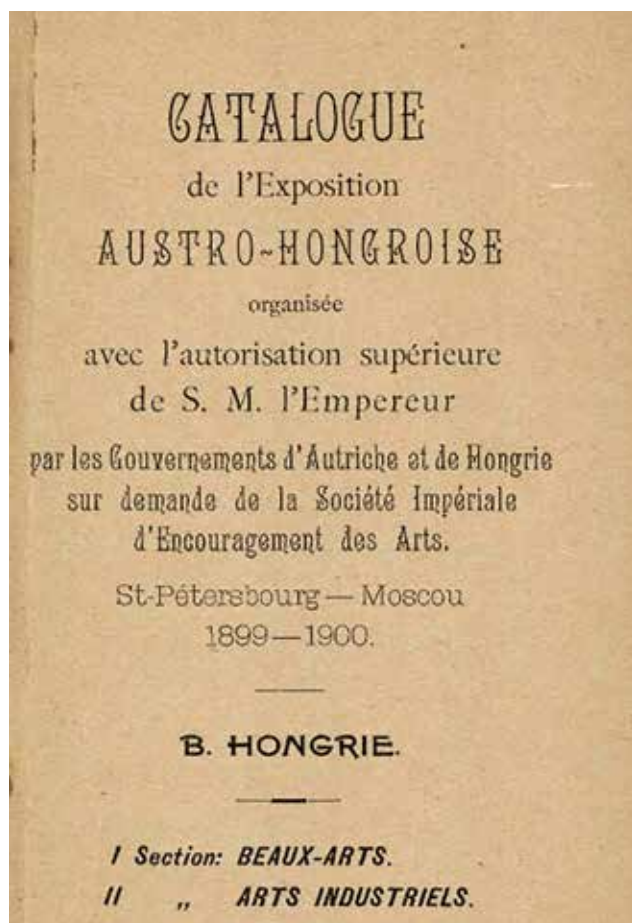
Tatlintól Zsennyéig

A 20. SZÁZADI OROSZ–MAGYAR TERMÉKTERVEZÉSI KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉBŐL

I. Az előzmények szűk krónikája

1954-ben a Szépművészeti Múzeum főigazgató-helyettesének, Pogány Ö. Gábornak a szerkesztésében és a Magyar–Szovjet Társaság Képzőművészeti Szakosztályának a kiadásában jelent meg *A magyar*

és az orosz iparművészet történeti kapcsolatairól szóló tanulmánygyűjtemény.¹ Az Iparművészeti Múzeumban dolgozó és az éppen felálló Művészettörténeti Intézet (ma az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat tagjaként a

A szentpétervári osztrák–magyar–horvát művészeti kiállítás katalógusának francia nyelvű címlapja (Catalogue de l'Exposition Austro-Hongroise. B. Hongrie. I. Section: Beaux Arts, II. Section: Arts Industriels. St. Petersburg, 1899) | French title-page of the catalogue of the Austrian-Hungarian-Croatian art exhibition in St. Petersburg
Forrás: Digital Collection and Catalogue of the Croatian Academy of Sciences and Arts

A szentpétervári osztrák–magyar–horvát művészeti kiállítás katalógusának orosz nyelvű címlapja (Catalogue de l'Exposition Austro-Hongroise. B. Hongrie. I. Section: Beaux Arts, II. Section: Arts Industriels. St. Petersburg, 1899) | Russian title-page of the catalogue of the Austrian-Hungarian-Croatian art exhibition in St. Petersburg
Forrás: Digital Collection and Catalogue of the Croatian Academy of Sciences and Arts

Bölcsészettudományi Kutatóközpont intézete) köré tömörült kutatók – élükön Dobrovits Aladár² egyiptológus professzorral, az Iparművészeti Múzeum főigazgatójával – a hazai tudományos élet megélénkülése idején újszerű munkára vállalkoztak a túlsúlyban levő képzőművészeti kutatások mellett. Az Előszó írója – minden bizonnyal Pogány Ö. Gábor – nem kis büszkeséggel fogalmazott szavaival élve, „ez a tanulmánygyűjtemény [...] kétszeresen is újszerű. Bizonyítja azt, hogy rendszeressé vált hazánkban az iparművészet kutatása. Ugyanakkor segít pótolni egy olyan mulasztást, amely tudományunk korábbi egyoldalúságának következménye: művészetünk múltjában található orosz, keleti hivatkozású adatok összegyűjtésének hiányát”.³ Ebben a nagy időívben megvont kis kötetben az i. e. 4. századig visszanyúló dél-oroszországi sírleletek között talált egyiptomi amulettektől, a középkortól követett viselettörténeti hatásoktól a 16. századtól kezdődő egyházi és világi ötvösmunkákon át a 18–19. századi különböző anyagú (porcelán, üveg és textil), már a hazai műkereskedelemben is előforduló

műtárgyakig olvashatók vizsgálatok. Ugyanakkor csak a utolsó két tanulmány szerzője jelentkezett 20. századi témával. Weiner Mihályné, az Iparművészeti Múzeum munkatársa *Orosz kapcsolataink a díszítőművészetben a századforduló körül* és Pataky Dénesné, a magyar és európai kerámiakultúra kutatója pedig *Parotesinszky Vladimir, a pécsi Zsolnay-gyár orosz tervezője* címmel írt elemzést.⁴

A Magyar Iparművészet 1900. évi 1–2. számának 35. oldala. Illusztráció Radicsics Jenő A magyar iparművészet Oroszországban című cikkéhez
Page 35 of Magyar Iparművészet, Nos 1–2 of the year 1900. Illustration to Jenő Radicsics's article 'Hungarian Applied Arts in Russia'

A Magyar Iparművészet 1900. évi 1–2. számának 39. oldala. Illusztráció Radicsics Jenő A magyar iparművészet Oroszországban című cikkéhez
Page 39 of Magyar Iparművészet, Nos 1–2 of the year 1900. Illustration to Jenő Radicsics's article 'Hungarian Applied Arts in Russia'

Pataky Dénesné a kijevei születésű és feltehetőleg művészi képzésben részesült alkotó teljesítményét úgy összegezi, hogy Parotesinszkynek a háború idején született „tervei nem szolgálják a háborút”, ami e korszakban rendkívüli volt Pécestől Szentpétervárig. *A Mintakönyvek* és mintegy félszáz fennmaradt tervrajza alapján 1916 októberétől 1918 márciusáig, a *Személyzeti könyv* tanúsága szerint 1922. május és 1922 októbere között állt a gyár szolgálatában. Parotesinszky művei „szerény mivoltukban is” azt jelzik, hogy „ha a vér és könnytenger felivódik, számolni kell a társadalmi haladás tényével, a művészeknek is a dolgozó néphez kell fordulni inspirációért”. Valójában az orosz népmesék világából táplálkozó minden meseképét „valami lírai hang lengi át, az elvesztett és visszaálmódott haza,

Nagyoroszország felé sóhajtás”.⁵ A szerző utal rá, hogy Parotesinszky tervei a somorjai hadifogolytábor művészi jellegű faragásaival vethetők össze, amelyekből „egy igen újszerű, jó kvalitású, a nép- és iparművészet határán álló művészet virágzott fel”. A háború közepén a békés mindennapi orosz életet és legendás történeteket megidézõ, magas színvonalú dísz tárgyak nagy sikerrel szerepeltek a stockholmi nemzetközi hadifogoly munka-kiállításon.⁶

Vlagyimir Pavlovics Lapsin *Hudozhesztvennaja zshizny Moskvi i Petrograda v 1917 godu* [Művészeti élet Moszkvában és Petrográdon 1917-ben] című könyvének borítója (Szojjetszkij hudozshnyik, Moszkva, 1983)
Cover of Vladimir Pavlovich Lapsin's *Khudozhestvennaya zhizn Moskvi i Petrograda v 1917* [Art life in Moscow and Petrograd in 1917] (Sovietsky khudozhnik, Moscow, 1983)

Weiner Mihályné szélesebb időből és körből választotta témáját. A századforduló magyar sajtóanyagát vizsgálva a kárpátaljai népi díszítőművészet mellett a korszak művészeti életének két meghatározó szervezője és művészeti írója, Ráth György és Radisics Jenő szerepéről írt bővebben a vezető folyóiratok, a *Magyar Ipar*, majd a *Magyar Iparművészet* publikációi és az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat és az Országos Magyar Iparművészeti Társulat tevékenysége kapcsán.⁷ Radisics mindenesetre már a nyolcvanas évek közepén úgy látta, hogy „az orosz nemzet a művészi ipar minden ágában egyenlő tökélyt fog elérni, művészi ipara máris kerekded egészet képez, s bámulatra méltó szorgalommal igyekszik

függetlenségét az idegen bevittel szemben kiküzdeni”.⁸ Ráth pedig az orosz Societé Imperiale d'Encouragement des Arts en Russie részéről 1899-ben felvetődött oroszországi osztrák–magyar kiállításnak szorgalmazója lett az Iparművészeti Társulat keretében, a tárlat megrendezésére az Iparművészeti Múzeum igazgatója kapott megbízást. Ráth kezdeményezésére a magyar anyagot az osztrákoktól függetlenül gyűjtötték és állították össze, és Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter is hangsúlyosan „az önálló nemzeti jelleg és különállóság határozott feltüntetésével” bíró kiállításról írt megbízólevelében.⁹ A nagy volumenű, képző- és iparművészeti, valamint népművészeti tárgyakkal álló anyag magyarországi alkotói a legjelentősebb magyar és – hozzájuk önálló csoportként társult – horvát művészek voltak Mednyánszky Lászlótól Rippl-Rónai József, illetve Beck Ö. Fülöptől, Jungfer Gyulától Thék Endrén át a Bachruch- és a Zsolnay-gyárig, illetve Vlaho Bukovactól és Bela Čikoš Sesijától Robert Frangeš-Mihanovičon át Oton Ivekovičig és Ivan Tišovig. A nagyrészt „modern szellemű”, „szecessziós ízlésű” műtárgyak főleg az alkotóktól, illetve a gyártóktól származtak, de kiegészítették az anyagot a budapesti Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből is. Részletes felsorolásuk megtalálható a kiállítás francia és orosz nyelvű katalógusában.¹⁰ Az 1899. december 2-án Szentpéterváron, a cár és a cárné, valamint „sok más udvari méltóság” jelenlétében megnyílt kiállítás szakmai és kereskedelmi sikeréről a rendező, Radisics Jenő részletes jelentésben számolt be. Az Iparművészeti Társulat 1899. évi december végi ülésén szintén megvitatták, és a *Magyar Ipar* és a *Magyar Iparművészet* folyóiratok is foglalkoztak vele.¹¹ A következő évre Moszkvába tervezett hasonló tárlat mégis elmaradt – állítólag a túlzott magyar követelések miatt.¹²

Az első világháborúval és az utána Oroszországban bekövetkezett forradalmi eseményekkel kardinálisan megváltozott körülmények miatt a húszas-harmincas évek művészeti eredményeiről már említés sem történt a kötetben. Helyettük a jóval későbbi időkből származó, az 1941. évi BNV (Budapesti Nemzetközi Vásár) szovjet pavilonja kiállításának „felejthetetlen hatásáról”, az ott bemutatott nehéz- és könnyűipari termékek mellett a „szocialista realizmus” szellemét tükröző iparművészeti tárgyak hazai megjelenéséről írt a szerző. Majd ennek a szellemnek a kiteljesedését vizsgálta vázlatosan a háború után, az ötvenes évek első harmadáig, azaz a könyvecske kiadásának idejével bezárólag.¹³

A Pogány Ö. Gábor által szerkesztett munka ily módon bár többet teljesített a címében vállalt feladatnál, mégis csak felemás bevezetés vállalkozásomhoz. Mégpedig nemcsak korhatára, hanem még inkább témaválasztása

és szemléleti lehatároltsága miatt. Azon túl, hogy további magyar szerepvállalásról említés sem történt a kötetben, és – ugyancsak politikai okoknál fogva – a valóban nemzetközi rangú szovjet-orosz avantgárd még a horizontjáról is hiányzik, de az iparművészet is mindvégig díszítőművészetté szűkített felfogás alapján szerepel a válogatásban. Sem a régi, sem az új orosz használati tárgyak formatörténetével nem foglalkoztak a szerzők. Pedig Moszkvában már az 1920-as évek legelején lázas sorokban írtak a *termelési művészet*ről, sőt, megkezdődött intézményi, oktatási szervezeteinek kialakítása, majd – igazán csak helytel-közzel, de – szintén megindult az új szellemű ipari termékek gyártása. Mindezek híre pedig olykor eljutott Budapestre is. A kötet szerzői viszont sem a

Ismeretlen szerző felvétele: Moszkva a Kreml-parttal 1900 körül

Unknown photographer: Moscow with the Kremlin Embankment around 1900

Forrás: Irina Antonowa – Jörn Merkert (Hrsg.): Berlin, Moskau 1900–1950. München, 1995, 14.

regi, sem az új orosz használati tárgyak formatörténetével nem foglalkoztak, sőt, még csak említést sem tettek írásaikban róluk. Elsősorban ezekről a mindennapokban – többnyire tervezők nélkül – szereplő, majd a külföldi sajtóban gyakran szenzációként tárgyalt 20. századi eredményekről szeretnék szólni a továbbiakban.

Az egykori összegzésből kimaradt (vagy csak elhallgatott) húszas évek szovjet-orosz avantgárd eseményei, és a csak többnyire tervekben megőrzött – köztük magyar részvétellel született – használati tárgykultúra, e voltaképpen rövid időszak nemzetközi figyelemmel és elismeréssel követett művész-mérnöki teljesítménye mellett azonban foglalkozni kívánok a harmincas évektől megindult és súllyal a hetvenes-nyolcvanas években fellendült gyáripari terméktervezéssel is. Az egyetemes szakirodalomban sokáig lebecsült, de ma már érdeklődéssel kísért és publikált időszak mindennapi eredményei számunkra – más okkal, de ugyanúgy, sőt még inkább – fontos, következményeivel együtt kutatásra váró feladat. Úgyszintén tanulmányozandó az állami terméktervezés és a tervezőintézetek munkája, majd a tervezők nemzetközi együttműködésének új korszaka egészen a rendszerváltásig, ma is élő tanulságaival. Másképpen fogalmazva azt is mondhatnám, hogy az avantgárdtól egészen a neoavantgárdig terjedő időszak.

ERNYEY Gyula
design történetész

1. Pogány Ö. Gábor (teljes nevén Pogány Ödön Gábor [1916–1998]) művészettörténész, 1953 és 1955 között, majd 1956-tól 1957-ig a Szépművészeti Múzeum főigazgató-helyettese, 1957-től 1980-ig a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója, valamint számos periodika szerkesztője, a művészeti élet elismert szervezője volt.

2. Dobrovits Aladár (1909–1970) egyiptológus, egyetemi tanár, 1950-től 1961-ig volt az Iparművészeti Múzeum főigazgatója. Az ötvenes évek derekától sokat tett írásaiban és személyesen is az ipari formatervezés, vagy ahogyan akkoriban általánosan nevezték: az *ipari művészet* elterjesztéséért.

3. Pogány Ödön Gábor (szerk.): *A magyar és az orosz iparművészet történeti kapcsolatairól*. Magyar–Szovjet Társaság, Budapest, 1954, 6.

4. A két szerző a korszak ismert szakírója: Weiner Mihályné (Weiner Piroska [1909–1989]) művészettörténész, az Iparművészeti Múzeum munkatársa, majd 1961-től 1970-ig a múzeum főigazgatója volt. Pataky Dénesné (P. Brestyánszky Ilona [1922–2008]) művészettörténész, könyvtáros. 1953 és 1970 között tanított a Magyar Iparművészeti Főiskola kerámia és ötvös szakján szaktörténetet.

5. I. m. (lásd 3. jegyzet), Pataky Dénesné: 172.

6. I. m. (lásd 3. jegyzet), Pataky Dénesné: 173. A Pozsony megyei Somorján létesített orosz hadifogolytábor „az utolsó nagy polihisztorok egyikének” nevezett Seemayer Vilmos (1879–1940, geológus, néprajzkutató és népzene gyűjtő) szervezte meg a művészi érzékű és faragni tudó orosz katonák számára. A hadifoglyok a közeli Bécs bútorgyáraiban olcsó pénzen

összevásárolt egzotikus bútorfák és más nemes faanyagok hulladékaiból készítették a faragott cigarettatartókat, dobozokat, merítőedényeket (Fettich Nándor: *Magyar stílus az iparművészetben*. II. Budapest, 1944, 17.; idézi továbbá: Perger Gyula: *A fegyverek megszelídültek*. *Honismeret*, 2014/6, 60).

7. I. m. (lásd 3. jegyzet), Weiner Mihályné: 148–151.

8. Ráth György (1828–1905) jogász, jogi és művészeti író, műgyűjtő és donátor, az Iparművészeti Múzeum megszervezője és igazgatója volt 1881-től 1897-ig. Utódja Radisics (Radisich) Jenő (1856–1917) művészeti író, 1882-től volt az Iparművészeti Múzeum munkatársa, 1897-től haláláig pedig igazgatója. Idézi Weiner Mihályné: i. m. (lásd 3. jegyzet), 149.

9. Idézi Weiner Mihályné: i. m. (lásd 3. jegyzet), 152.

10. *Catalogue de l'Exposition Austro-Hongroise. B. Hongrie. I. Section: Beaux Arts, II. Section: Arts Industriels*. St. Petersburg, 1899. Iparművészeti Múzeum Könyvtára, ltsz.: 8441. A katalógussal és az Iparművészeti Múzeum képeivel kapcsolatos információkért Prékopa Ágnesnek tartozom köszönettel.

11. *Magyar Ipar* (1899, 44. sz., 1053.; 50. sz., 1229.), *Magyar Iparművészet* (1900/1–2. sz., 32–40.), Radisics jelentése az Iparművészeti Múzeum Adattárában található (440/1899).

12. I. m. (lásd 3. jegyzet), Weiner Mihályné: 158.

13. A Szovjetuniónak az 1941. évi Budapesti Nemzetközi Vásáron történt bemutatkozásával a későbbiekben még bővebben foglalkozunk.

A cikk képanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

A finom és modern részletek mestere

MÜNNICH ALADÁR ÉPÍTÉSZ MUNKÁSSÁGA A BELSŐÉPÍTÉSZ SZEMÉVEL

Münnich Aladár a két világháború közötti Magyarország különlegesen sokoldalú építész volt. Nemcsak különböző épülettípusok (nagypolgári villák, kislakásos háztömb, banképület, családi ház, társasház, ipari épületek) tervezésével alkotott maradandót, de szakíróként, várostervezőként és előadóként is ismert volt. Érdeemes megvizsgálni belsőépítészeti munkáit is, hiszen az ő korában ez a műfaj az építészeti tervezéssel együtt egy kézben összpontosult.

Jánosvölgyi Münnich Aladár 131 éve született, 1890-ben, Szepesiglón. Középiskolai tanulmányait a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnáziumban (Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium) végezte. Már itt kitűnt sokoldalúságával, kiválóan vívott, fuvolázott, és szavalt. Műegyetemi tanulmányait a berlin-charlottenburgi (Königlich Technische Hochschule zu Berlin) és a müncheni Technische Hochschulén végezte, az utóbbin szerzett diplomát 1913-ban. Ezután egy évet Fred

MÜNNICH Aladár portréja 1929-ben | Portrait of Aladár MÜNNICH in 1929
Archív fotó, forrás: Az 50 éves Vállalkozók Lapja jubileumi albuma 1879–1929.
A magyar építőművészet és építőipar 50 éve. Szerk. Lakatos Mihály – Mészáros L. Edgár – Óriás Zoltán. Vállalkozók Lapja, Budapest, 1930, 211.

Rowntree (1860–1927) építész londoni irodájában töltött, ahol részt vett a csengtui (Szecsuan tartomány) egyetem tervezésében. Erről két nagyon szép szabadkézi távlati kép jelent meg a *Magyar Építőművészet* című folyóiratban.¹ Az első világháborúban számtalan kitüntetést kapott,

Brack Emil cipőszalon-tulajdonos sarokbérházának előtere (Budapest V. ker., Nyáry Pál utca 5.). Építész: MÜNNICH Aladár | Vestibule of the corner block of shoe salon owner Emil Brack (5, Nyáry Pál st., Budapest Vth district). Architect: Aladár MÜNNICH | 1933–1937

Archív fotó, forrás: Györgyi Dénes – Hüttl Dezső – Irsy László (csak a második kötet)
– Kozma Lajos: Új magyar építőművészet. Budai István kiadása, Budapest, 1935–1938

IV. Károly király aransarkantyús vitézzé avatta. 1918-tól mint királyi mérnök postaházakat tervezett. Főnöke, ifj. Bobula János (1871–1922) hirtelen halála miatt megkapta első önálló munkáját, a debreceni Hatvan utcai Postapalota tervezését (1931). Még ebben az évben megnyitotta saját irodáját. Egy évvel később Györgyi Dénes felkérte társtervezőnek a debreceni Déri Múzeum munkálatainál. Mindkét munka komoly belsőépítész tervezőtevékenységet is jelentett, és megalapozta további karrierjét, melynek csúcspontján számos ipari és középületet, valamint lakóházat tervezett.²

A Budapest V. ker., Nyáry Pál utca 5. számú ház lépcsőháza.
Építész: MÜNNICH Aladár | Staircase of No. 5, Nyáry Pál st.,
Budapest Vth district. Architect: Aladár MÜNNICH | 1933–1937
Fotó: Almer Zsuzsa

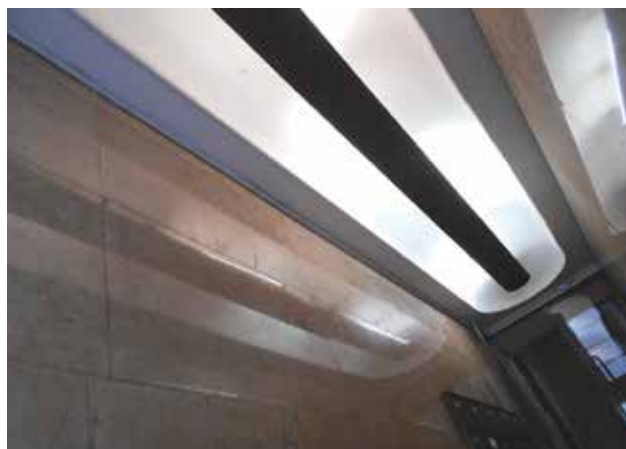
Munkássága kiterjedt a belsőépítészet területére is, mely akkoriban még nem volt önálló szakma, a belső berendezéseket is legtöbbször az építész készítette el. Belsőépítészeti munkái közül sok máig megmaradt, illetve nagy mennyiségű publikáció áll rendelkezésünkre rajz, tervrajz, fotó, leírás formájában is.

Első ismert belsőépítészeti rajzai a dióspusztai kastélyhoz (Jaross–Halász-kúria, Tata-Dióspusztá, Müller Pállal) készültek neobarokk stílusban, stukkók, kandalló és bútorok bemutatásával (1929). A *Magyar Építőművészet*ben közölt (lásd 1. jegyzet) Szász-villa

nappali szobájának berendezése, az állatlábas szék és asztal már art deco stílusjegyeket mutat.³

Az 1923-tól 1929-ig épült debreceni Déri Múzeum szintén historizáló belsőépítésze főleg a kör alaprajzú bejárati előcsarnok és a fölötte lévő kupolacsarnok kiképzésénél követhető nyomon. Mivel ezt a munkát Györgyi Dénessel együtt készítette, nem tudjuk pontosan, hogyan osztották meg a feladatot. Egyet azonban biztosan tudunk: a kerti padokat, valamint a kert kialakítását Münnich tervezte, amint azt a *Magyar Iparművészet* hasábjain egy helyreigazítás alkalmával közölték (1933, 1–2. sz., 46.).

1928–1944 között Budapesten épült társasházainak belsőépítészetét sajátos stílusfejlődés jellemzi. Az első, VI. ker., Benczúr utca 39/a–b alatti lakóháza (1928) még egyfajta útkeresésnek tekinthető, alapvetően historizáló jellegű. A sima vonalú homlokzatot mintha utólag díszítette volna fel túlzott méretű stukkókkal. A garázsokat is tartalmazó épületegyüttes alaprajza a kerttervet is magában foglalta. A szomszédos tűzfal eltüntetését egy térbeli kaput imitáló rácsszerű burkolattal oldotta meg. A két udvari bejárathoz egy-egy impozáns kolonnád vezet. Az előtér erősen historikus kialakítású, fehér eresztes műmárvány burkolattal, páros féloszlopokkal, az oszlopok közötti mezőben süllyesztett stukkóval. A mennyezeti lámpákat rozettákba helyezte.

A Budapest V. ker., Nyáry Pál utca 4. (eredetileg a Futura Rt. Nyugdíjpénztár bérháza) lépcsőházának mennyezeti világítása.
Építész: MÜNNICH Aladár | Ceiling lighting of the staircase at 4, Nyáry Pál st., Budapest Vth district (originally the block of flats of the Pension Fund of the Futura Co.). Architect: Aladár MÜNNICH | 1935
Fotó: Almer Zsuzsa

1929–1931 között épült az „Árpád udvar” (XI. ker., Eszék utca 9–11.) és az „Attila udvar” (I. ker., Győző utca 5.) szövetkezeti társasház. Mindkettő előterében különlegesen szép gipszstukkó fali keretek találhatók, az utóbbi ötszögletű előterében íves falfülke készült, valószínűleg szobor lehetett benne.

Modern stílusú emeletes lakóházainál is nagy hangsúlyt helyezett a bejárati előterek kialakítására. Nemcsak a felső középosztálynak épített, sok helyen olcsóbb anyagokból is tudott nagyszerűt alkotni. Padlóburkolatként sokszor használt 10x10 centiméteres mettlachi lapokat, amiket kreatívan alkalmazott mind a színhasználat, mind a mintázat terén. A harmincas évek új anyaga, a gumipadló is megjelenik e lépcsőházi tereiben, külön érdekesség, hogy a márványpadlót ötvözte vele (V. ker., Vitkovics Mihály utca 5.).

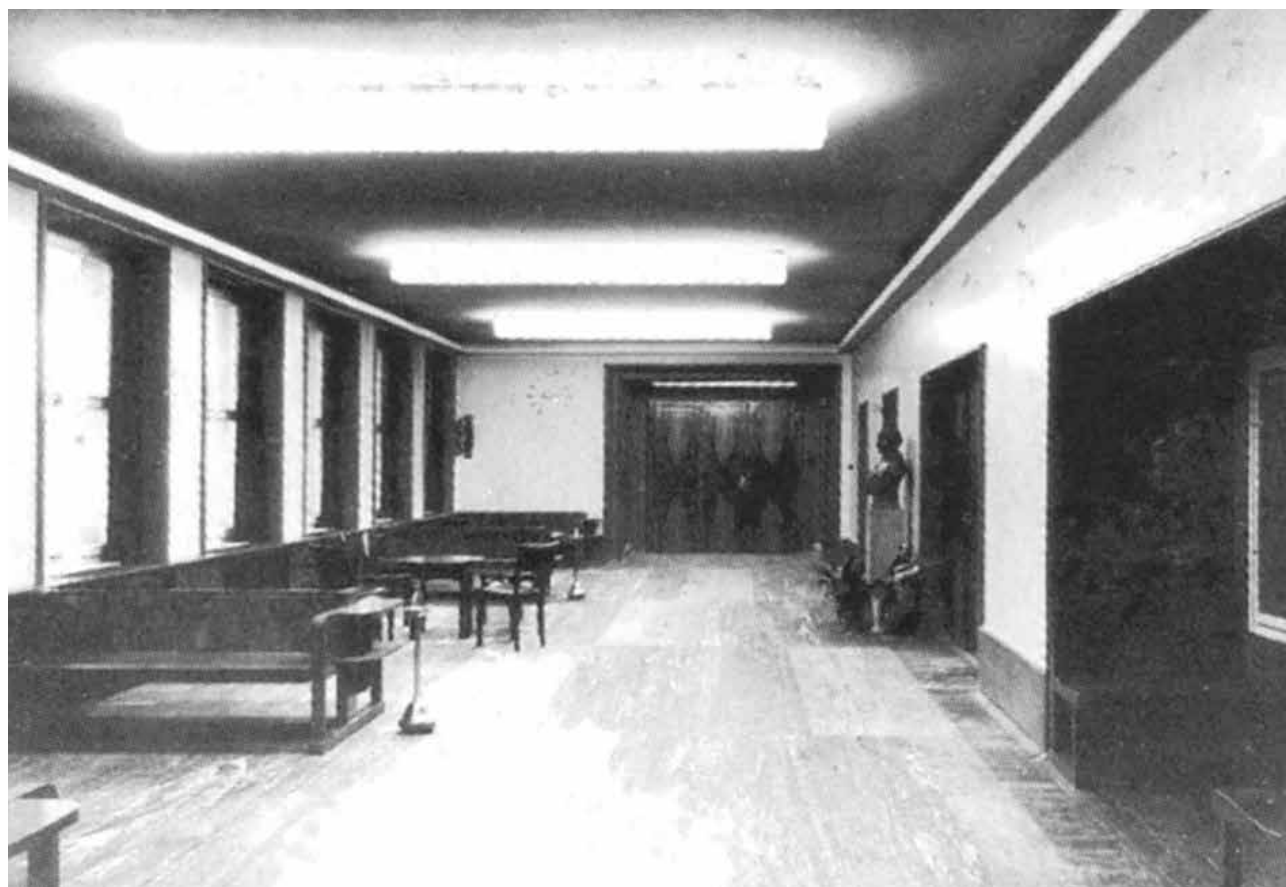
Nagy súlyt helyezett a bejárati kapuk és lépcsőkorlátok rácsainak kiképzésére. Szívesen alkalmazott fél mellvédmagasságú, vakolt lépcsőkorlátot, melynek szélét íves márványszegéllyel zárta le. A mellvéd fölött különleges vonalú rácsok és kapaszkodókorlátok tették teljessé a kompozíciót (VII. ker., Király utca 1/b–c – Asbóth utca 24., Hámor Istvánal). Mivel abban az időben nem kellett szabadon vezetni a gázcsöveket, a gázórákat gyakran szekrénybe helyezte el a lépcsőpihenők sarkaiban.

A lépcsőházak falburkolatai a puritán szürke betonlapoktól a márványutánzatú travertin lapokon át a gipszstukkós burkolatokig terjedtek. Az elegánsabb lépcsőházakban mellvédmagasságú vagy mennyezetig érő márványburkolatot tervezett (VIII. ker., Baross

utca 20.; V. ker., Nyáry Pál utca 5.). Az ezret lapokat mintába összeforgatva helyezték el, mint a bútorok furnérozásakor. Ahol márványmozaik padlót használt, ott gyakran mellvédmagasságban ez került a falra is (VIII. ker., Szentkirályi utca 27–31.).

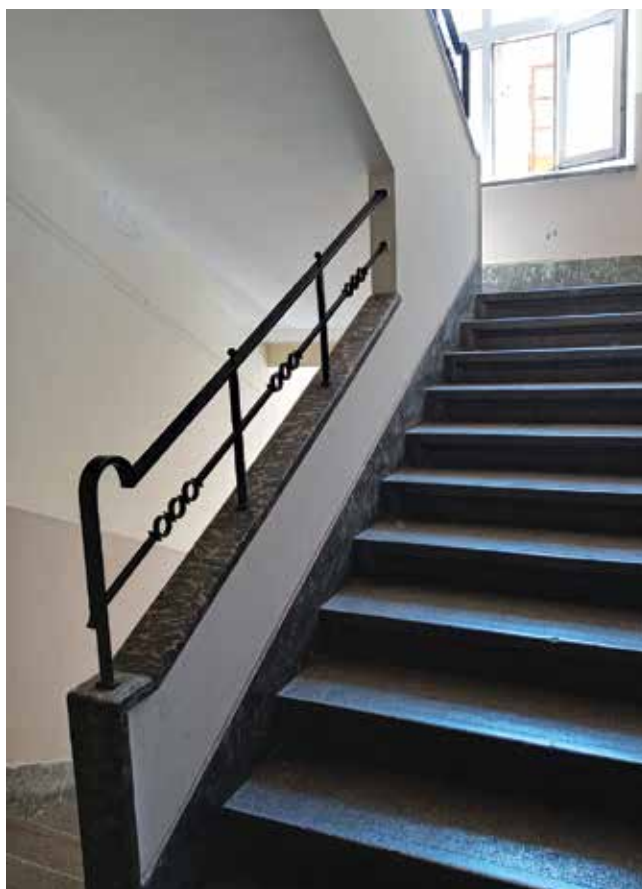
A katalógusból választható lakónévtáblát mindig az enteriőr anyagaihoz igazította. Ugyancsak ötletes és változatos a lámpaválasztása, ezek néhány helyen eredetiben is megmaradtak. A II. ker., Lóczy utca 3. szám alatti villában négyszögletes, süllyesztett lámpatest van az előszobában, az Asbóth utca 24.-ben szép vonalú konzolos falikarokat alkalmazott. Igazán attraktív az V. ker., Nyáry Pál utca 4. bejáratának mennyezetvilágítása, ahol teknőboltozatból lelógó indirekt fénycsóvilágítást találunk. Hangsúlyosak egyedi tervezésű lakásbejárati ajtói, nyitható üvegezett kukucskálóablakkal, névtáblával és levélbedobó-nyílással (V. ker., Vitkovics Mihály utca 3–5. és 7.). Gondot fordított az ajtószámokra, emeletszámokra és egyéb feliratokra is.

Egyik lelegezánsabb, már csak archív képen megcsodálható lépcsőháza az 1938-ban épült Futura Rt. lakó- és irodaházában volt (V. ker., Dorottya utca 2.), piros, gumiburkolatú padlóval, fehér műtravertin falburkolatú előterekkel és furnérozott ajtókkal. A háznak

A Magyar Rádió MÜNNICH Aladár által tervezett stúdiója (Budapest VIII. ker., Bródy Sándor utca 5–7.)

Studio of the Hungarian Radio designed by Aladár MÜNNICH (5–7, Bródy Sándor st., Budapest VIIIth district) | 1933–1934, illetve 1939–1940
Archív fotó, forrás: A 10 éves Magyar Rádió. 1925–1935. Magyar Királyi Posta – Magyar Telefon Hirmondó és Rádió Rt., Budapest, 1936

A Budapest VII. ker., Király utca 1/b–c – Asbóth utca 24.
 (eredetileg a Helvetia Rt. lakóháza) lépcsőháza. Építész: MÜNNICH Aladár
 Staircase of 1/b–c, Király st. – 24, Asbóth st., Budapest VIIth district
 (originally the block of flats of the Helvetia Co.).
 Architect: Aladár MÜNNICH | 1939
 Fotó: Almer Zsuzsa

Ajtók a Budapest V. ker., Vitkovics Mihály utca 3–5.-ben
 (eredetileg a Magyar–Olasz Bank két lakóháza). Építész: MÜNNICH Aladár
 Doors at 3–5, Vitkovics Mihály st., Budapest Vth district
 (originally two blocks of flats of the Hungarian-Italian Bank).
 Architect: Aladár MÜNNICH | 1936
 Fotó: Almer Zsuzsa

két íves falú bejárata volt portaszolgálattal, kocsibehajtóval és belső kerttel. A passzázst kivilágítható üvegtető fedte, melyet a Haas és Somogyi cég kivitelezett.

Kimagasló a debreceni Piac utca 19. szám alatti lakóház belsőépítészeti terve, melyet szintén csak papírról

A Híradó Filmszínház (Budapest VII. ker., Erzsébet körút 13.) előcsarnoka. Építész: MÜNNICH Aladár

Foyer of the Híradó Movie Theatre (13, Erzsébet krt., Budapest VIIth district). Architect: Aladár MÜNNICH | 1938–1940

Archív fotó, forrás: Egykor.hu, <http://egykor.hu/budapest-vii--kerulet/hirado-mozi/1568>

ismerünk. A szobákat és a hallt tolóajtókkal egybe lehetett nyitni, és ugyancsak egybenyitható volt az utcafronton lévő szoba az erkéllyel. Ilyen nyílászárót tervezni nagy bravúr lehetett 1937-ben, amikor a ház épült. További archív fotókon az előszoba beépített szekrénye, valamint a fürdőszoba berendezése látható.

Ugyancsak rajzokon maradt fenn középületeinek belső kiképzése. A Magyar Rádió székházáról (VIII. ker., Bródy Sándor utca 5–7.) távlati rajzunk van, mely komoly méretű, 100 férőhelyes stúdiót mutat. Egy berendezéssel teli archív kép maradt a megépült stúdióról, és *A 10 éves Magyar Rádió. 1925–1935* című kiadvány (Magyar Királyi Posta – Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt., Budapest, 1936) is beszámol az új berendezésekről. A bútorok a Lingel cég termékei, a kor magas minőségű bútorai voltak.⁴

A Híradó Filmszínház (VII. ker. Erzsébet körút 13., később Horizont mozi) belsőépítészét 1938–1940 között Asztalos Bélával készítette, nem tudjuk, hogy a nézőtér kialakításában mekkora szerepe volt Münnichnek. A bejárati előtér külső és belső kör alakú megformálását a stílusjegyek alapján egyértelműen Münnich alkotásának vélem, ezt alátámasztja az a homlokzati rajz, amelyen a portálok és a bejárat terve látható Münnich aláírásával.⁵ Mindenképp kimagasló alkotásról van szó, főleg az álmennyezetét és a vetítővászon két oldalán elhelyezett

A Híradó Filmszínház (Budapest VII. ker., Erzsébet körút 13.) nézőtere. Építész: MÜNNICH Aladár | Auditorium of the Híradó Movie Theatre (13, Erzsébet krt., Budapest VIIth district). Architect: Aladár MÜNNICH | 1938–1940

Forrás: Közterkép, <https://www.kozterkep.hu/40208/a-vilagtortenelem-fontos-esemenyei#vetito=394503>

A Budapest V. ker., Mérleg utca 6., a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Nyugdíjintézete irodaházának bejárati előtere. Építész: MÜNNICH Aladár | Entrance hall of the office building of the Pension Institute of the Hungarian Commercial Bank of Pest. 6, Mérleg st., Budapest Vth district. Architect: Aladár MÜNNICH | 1941

Archív fotó, forrás: Tér és forma, XVI. évf. (1943) 3. sz., 48.

A Budapest V. ker., Mérleg utca 6., a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Nyugdíjintézete irodaházának tanácssterme. Építész: MÜNNICH Aladár | Boardroom in the office building of the Pension Institute of the Hungarian Commercial Bank of Pest. 6, Mérleg st., Budapest Vth district. Architect: Aladár MÜNNICH | 1941

Archív fotó, forrás: Tér és forma, XVI. évf. (1943) 3. sz., 48.

1. A *Magyar Építőművészet* 1929/9–10. számában Rerrich Béla méltatja Münnich Aladár tízéves munkásságát.
2. Münnich Aladár jelentősebb épületei a cikkben tárgyalaton kívül: Postapalota (Debrecen, Hatvan utca 5–7., 1920), Vármegyeháza (Baja, Köztársaság tér 1., 1926), Bodor Zsuzsanna Református Leányotthon (Kecskemét, Ceglédi út 2., 1928), Nagyvásártelep (Budapest IX. ker., Hídépítő út – Obrist Vilmossal, 1930–1932), Sertésvásárcsarnok (Budapest IX. ker. Gubacsi út, 1932), Nitrogénművek (Pétfürdő, gyárépületek – Wellisch Andorral, 1931), családi ház (Budapest XII. ker., Napraforgó utca 10., 1931).

Az írás a *Münnich Aladár. Építész – várostervező – belsőépítész* című tanulmány (melyet a szerző 2020-ban a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készített el) utolsó fejezetének rövidített, átdolgozott változata. A cikk képanyagát a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

kivilágítható márványlapokat illetően. Sajnos az átépítések során ezeket megszüntették. Az elegáns, fehér alapon szürke erezetes márvánnyal borított, henger alakú, cikkelyes pénztárfülkét a közelmúltban bontották el a tér átalakításakor. Kör alakú kávézópult készült helyette.

Egyetlen irodaháznak épült háza, az V. ker., Mérleg utca 6. (1937, kivitelezés: 1941) bejárati előterének, igazgatói szobájának és tárgyalójának berendezését korabeli fotókról ismerjük. Az utóbbi kettőnél érdekes a kétféle furnérból készült sakkáblamintás falburkolat. A bejárati előtérben a rá jellemző kontrasztos, fekete-fehér bordűrös padlót alkalmazta.

MÜNNICH Aladár belsőépítészeti rajza a dióspusztai kastélyhoz
Interior design drawing for the Dióspusztai mansion by Aladár MÜNNICH | 1929
Forrás: Magyar Építőművészet, 1929/9–10, 11.

Münnich Aladár 1948-ban elhagyta az országot, és Kanadába emigrált. Ottani munkásságáról sajnos egyelőre nincs adat, egyetlen templomát (magyar református templom és parókia, Montréal) tartja számon a szakirodalom. Hazai munkái azonban arról vallanak, hogy az épületbelső kialakítását egyenrangúan és hasonló kreativitással kezelte, mint a szigorúan vett építészeti tevékenységét.

ALMER Zsuzsa
belsőépítész

3. Koós Judith: *Kozma Lajos munkássága. Grafika, iparművészet, építészet*. Akadémia Kiadó, 1975.
4. Györgyi Dénes – Hüttl Dezső – Irsy János – Kozma Lajos (szerk.): *Új magyar építőművészet*. II. Budai István magánkiadása, Budapest, 1938, 100.
5. Szántó Erika írása szerint a mozi 1999. VIII. 18-án védetté lett nyilvánítva. A határozat száma: 12/1999 NKÖM rendelet, Törzsszám: M 16022. In: Fehérvári Zoltán (szerk.): *Budapestimozik*. Kiállítási katalógus A budapesti mozi 100 éve című tárlathoz. Ernst Múzeum, 2001, 214.

Örvények és hullámok

PÁZMÁNY JUDIT: ÖRVÉNY

Idén hetedik alkalommal rendezik meg Szombathelyen a Nemzetközi Textilművészeti Triennálét, melynek témája ezúttal a *Sodrás*. A szervezők olyan pályázati anyagokat vártak, amelyek technikailag vagy koncepcióban kötődnek a sodrás gondolköréhez, és 2018–2021 között készültek. Az alkotások jó része érzékelhetően reflektál az életünket lassan egy éve „sodró” világiárványra, mégis árnyalt marad az összkép, a pályázók nem estek a közhelyesség csapdájába.

Fal- és tértexil kategóriában – a korábbi évek gyakorlatához híven – egyformán találunk absztrakt és figuratív pályaműveket. Ahogy a beszédes címek sejtetik (például *Tavaszi szél vizet áraszt*, *Rezonancia*,

PÁZMÁNY Judit: Örvény | Judit PÁZMÁNY: Whirlpool
2020, fémszál, damil, kötés, 150x140x150 és 10x30x30 cm,
installáció posztamenssel: 270x150x140 cm
Fotó: Oravec István

Életem fonala, Ringató), alkotóikat leginkább a sodráshoz kapcsolódó természeti jelenségek és az idő „sodrában” folyamatosan változó emberi életút inspirálták.

A kategória szuggesztív erejű műtárgya Pázmány Judit *Örvény* című installációja. A fémszálból és damilból készült alkotás egy térbeli és síkbeli alakzatból áll. Az előbbi a magasban lóg, az utóbbi az alatta lévő posztamensen helyezkedik el. A súlytalanul lebegő „örvény” centruma pontosan a kétdimenziós spirál középpontja fölé esik. A komponensek így állandó párbeszédben vannak egymással, egyik sem interpretálható maradéktalanul a másik nélkül. Az installáció csaknem teljes egészében fehér, a monokróm összehatást alig töri meg egy-egy szürkés-lilás árnyalat. A színek tudatos redukálásával a forma és a mozgás ábrázolása kerül előtérbe. A látvány hol harmonikus, hol dinamikus, ahhoz képest, hogy a kompozíciót egybefogó függőleges tengely szimmetriájára vagy az alakzatok nyugtalan mozgékonyására fókuszálunk.

Az örvény nem csak természeti jelenség, a kifejezéssel szimbolikusan utalunk kontrollálhatatlan társadalmi és gazdasági folyamatokra is. A művész saját elmondása szerint az örvénnyel a „világot forgószelekként végigsöprő” pandémia hatására kezdett el foglalkozni, de a témaválasztást a triennálé kiírása is megihlette. Az alulnézetből fokozatosan kiszélesedő, lebegő test felül egyre átlátszóbb, törekenyebb. Az alkotó így érzékelteti az installáció, tágabb értelemben minden földi dolog mulandóságát. A posztamensen lévő spirál viszont az esendőség statikus ellenpontjaként szinte magába szívja a fölötte függő alakzatot. A szívó-sodró mozgásból származó bizonytalanság és veszélyérzet azonban mérséklődik, amint távolabbról, külső szemlélőként pillantunk a műalkotásra. Noha ilyen perspektívára a valóságban is lehetőségünk nyílik, például egy tornádó közeledtekor, a természetben mindez rémületet kelt. Pázmány Judit installációját ellenben félelem nélkül csodálhatjuk. Talán éppen ebben rejlik az *Örvény* belső varázsa, és a mi hitünk egy biztatóbb, szebb jövőben.

FARKASY Melinda
művészettörténész

PÁZMÁNY Judit: Örvény (részlet) | Judit PÁZMÁNY: Whirlpool (detail)
Fotó: Oravecz István

Hírek

Újjászületik a Citadella – Az UNESCO-világörökség részét képező budai erőd nagyszabású felújítási munkálatairól friss hírek és látványtervek láttak napvilágot. A Gellért-hegy tetején álló épületkomplexum állapota több mint egy évszázada folyamatosan romlik, így elkerülhetlenné vált átfogó renoválása. A főváros látképét jelentősen befolyásoló műemlék átjárható, természetközeli és kulturálisan inspiráló jelleget kap. A tervek szerint 2022-ig elkészül az erőd külső falainak rekonstrukciója és belső udvarának rendbetétele. A megújuló Citadellán másfélszeresére nő majd a zöldfelület, többek között az erőd falon belül megvalósuló új, több mint hatezer négyzetméteres közparknak köszönhetően, melyben tó, kávézó és egy 35 méter magas magyar zászló is várja majd a látogatókat. Az erőd keleti oldalán látványos lépcsősor vezet majd fel, emellett új kilátóteraszok is létrejönnek. A fejlesztések második ütemében, az ágyútoronyban a magyarság szabadságküzdelmeit bemutató látványos állandó kiállítás készül a *Szabadság bástyája* címmel. A több mint 1700 négyzetméteren megnyíló tárlat 2023-ban lesz majd látogatható.

Díjnyertes családi ház – Magyar siker született az idei Baumit Life Challenge nemzetközi építészeti pályázaton. A neves, független szakértőket felsorakoztató zsűri az év legizgalmasabb homlokzati megoldásait keresve 26 ország 385 kiemelkedő pályázatát 6 kategóriában értékelt. Magyarország a családi ház kategória aranyérmese lett a Bártfai-Szabó Gábor és építészirodája tervezte, Budakeszin el-

Fotó: Nemzeti Hauszmann Program

helyezkedő házzal. A nívós szakmai elismerést első alkalommal nyerte el hazai építész.

Digitáliságóra – A Magyar Elektrotechnikai Társaság (MET) a Babits Mihály Kulturális Központtal együttműködésben 2021-ben Szekszárdon rendezi meg a Digitáliságóra III. Nemzetközi Digitális Művészeti Triennálét. A rendezvény lehetőséget biztosít külföldi és hazai művészek elektronikus eszközökkel létrehozott, nagy méretű alkotásainak bemutatására, és a műfaj sokszínűségének, jelenlegi helyzetének feltérképezésére hazai és nemzetközi szinten. A triennálén mindenki részt vehet, aki betöltötte a 18. életévét és művészi színvonalon műveli az elektrográfiát. A kiállításra új eljárásokat szintetizáló, különleges technikai megoldásokat, eredeti kifejezőmódokat, aktuális technikai és tartalmi problémafelvetéseket, igényes munkákat várnak: különböző hordozókra komponált elektrográfiákat, digitális installációkat, virtuális és térbeli alkotásokat, objektet, videóműveket, melyek a

digitális technikákban rejlő művészi lehetőségeket karakteresen mutatják fel. Pályázni 2021. június 25-ig lehet a www.computerart.hu oldalon ismertetett szabályok szerint.

Fotó: Mengyán András

Díjnyertes kullancsriasztó – Magyar termék lett a legutóbbi BigSEE Awards Product Design kategóriájának győztese. A BigSEE díjat a tizenkilenc délkelet-európai országot átfogó kreatívipari szervezet, a Zavod Big alapította, és 2018 óta jutalmaznak innovatív ötleteket hét kreatív témában. A magyar ProtectOne cég a *Tickless Mini* nevű, kisállatokra tervezett ultrahangos kullancsriasztójával érdemelte ki a rangos nemzetközi termékdesign-elismerést. A zsűri ergonómiai, esztétikai, etikai és

ökológiai szempontok, valamint a kulturális identitás megjelenése alapján értékelt a beérkezett termékeket. A díjat, melyet a Big-SEE történetében először kapott a kisállat-egészségvédelem területén tevékenykedő cég, a termék környezetvédelmi szerepe, biztonságossága, hatékonysága és vegyszermentessége miatt ítélték a magyar pályázónak.

Fotó: Prim Online

Országos Kerámiaművészeti Biennálé – A Kortárs Kerámiaművészetért Alapítvány és a Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek (KKMM) – Nemzetközi Kerámia Stúdió, együttműködésben a Zsolnay Örökségkezelő – Pécsi Galériákkal, a Janus Pannonius Múzeummal, illetve a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karával, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával 2021. május 22. és július 1. között átfogó kiállításon mutatja be Pécsen a magyar kerámiaművészet utóbbi éveinek új értékeit. A rendezvény a nagy múltú pécsi kerámiabiennálék és -quadriennálék hagyományait folytatja, rendszeres bemutatkozási lehetőséget biztosítva az ország keramikumművészei számára. 2021-ben a 2017-es utolsó kiállítás óta eltelt időszak kerámia- és porcelánművészetének eredményeit láthatják a látogatók. A kiállításról nyomtatott, valamint online és CD-n elérhető katalógus is készül. A díjat nyert alkotások a Kortárs Kerámiaművészetért Alapítvány tu-

lajdonába kerülnek, és a KKMM – Nemzetközi Kerámia Stúdió gyűjteményében állítják ki őket.

Pályázat kiegészítők tervezésére

– A Hagyományok Háza Nyitott Műhelye *Kis fekete 2021* címmel pályázatot hirdet népi kézművesek, iparművészek, tervezők, crafterek és egyéni alkotók számára a minden hölgy ruhatárában megtalálható kis fekete ruhához illő, a Magyar Állami Népi Együttes jelmeztárában megtalálható kárpát-medencei népviseletek motívumaiból, formáiból és technikai megoldásaiból építkező kiegészítők (ékszerezett, táska, kalap, sál, kabát) készítésére. A pályázat célja, hogy ösztönözze a hagyományos tárgytipusok megújítását, különböző szakmák, szakterületek képviselőinek találkozását és közös alkotását, motívumok, technikák újragondolását (például hímzés-bőr vagy gyöngy-bőr párosítása), olyan darabok megalkotását, amelyek a kortárs öltözködéskultúrába beilleszthetők. A beküldött művekből szakértői zsűri választja ki a legjobbakat, melyeket majd divatbemutatón ismerhet meg a közönség. A munkákból online katalógus készül, és az alkotók interjúsorozat keretében kapnak lehetőséget a bemutatkozásra. A pályázatra 2021. július 1-ig lehet jelentkezni a <https://>

hagyományokhaza.hu oldalon ismertetett feltételekkel.

Fotó: Dömölky Dániel

Belső csend – Hager Ritta hét évtizedes textilművészeti munkássága előtt tiszteleg a Magyar Művészeti Akadémia a művész 90. születésnapja alkalmából a Vigadó Galériában felállított retrospektív kiállítással. Az MMA Kossuth-díjas tagja, a nemzetművésze a kezdetektől a szakralitás és a keresztény szellemiség jegyében tevékenykedik. Az alkotó önvallomása szerint a témáinak kiválasztásánál a filozófia és a vallás a profán szembeállításával adja a feszültséget, amit a harmónia old fel. A természetből merített szimbólumokkal kívánja szemléltetni az élményt, mert a szimbólum többet hord magában a láthatónál, hiszen az igazi mű provokál és figyelemfelhívó. A tárlat 2021. június 20-ig látható a Pesti Vigadó VI. szintjén. (Budapest V. ker., Vigadó tér 2.)

Fotó: Forrás Galéria

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

2021/4

FŐSZERKESZTŐ:

Simonffy Szilvia – művészettörténész

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Dávid Katalin – művészettörténész

Dvorszky Hedvig – művészettörténész

Ernyey Gyula – designer, szaktörténész

Feledy Balázs – művészetkritikus

Mascher Róbert – designer

Mezei Gábor – belsőépítész

Ritoók Pál – művészettörténész

Schrammel Imre – keramikus és porcelántervező

Tóth Zoltán – fémműves tervezőművész

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Antal Mariann

SZERKESZTŐK:

Szabó Emma Zsófia – művészettörténész

Veress Kinga – művészettörténész

Wehner Viola – művészettörténész

HÍRSZERKESZTŐ:

Nagy Franciska

FORDÍTÓ:

Pokoly Judit

FELELŐS KIADÓ:

Nemzeti Művészeti

és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa

GAZDASÁGI VEZETŐ:

Anda Judit

Telefon: +36 20 299 0767

LAPALAPÍTÓK:

Fekete György

N. Dvorszky Hedvig

Schrammel Imre

SZERKESZTŐSÉG:

1034 Budapest, Makovecz Imre utca 25.

Telefon/fax/üzenetrögzítő: (+36 1) 400 7897

Szerkesztőségi asszisztens: Nagy-Bozsoky Anna

Fogadóóra: a járványhelyzet miatt határozatlan

ideig szünetel. Az elektronikus kapcsolattartás

(e-mail) zavartalanul működik.

E-mail-cím: magyariparmuveszet@gmail.com

Honlap: www.magyar-iparmuveszet.hu

E szám lapzártája: 2021. május 12.

Arculatterv: Scherer József

Grafikai tervezés: Nagy Norbert

Nyomás: VIRTUOZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.

facebook.com/magyariparmuveszetfolyoirat

A folyóiratban közölt szövegek és fotók szerzői jogvédelem alatt állnak. Utánnomásuk, fénymásolóval való sokszorosításuk csak a kiadó előzetes hozzájárulásával engedélyezett.

HU ISSN 1217-839X (nyomtatott)

HU ISSN 1588-0591 (online)

Évente nyolcszor megjelenő folyóirat

Új folyam 28. – 2021/4 (június)

A MAGYAR IPARMŰVÉS ZET AZ ALÁBBI MŰZEUMOKBAN, GALÉRIÁKBAN ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ

Corvina Könyvesbolt (7621 Pécs, Széchenyi tér 8.)

Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Budapest, Karinthy Frigyes út 9.)

FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

Írók Boltja (1061 Budapest, Andrássy út 45.)

Múcsarnok (1146 Budapest, Dózsa György út 37.)

Palmetta Design és Textilművészeti Galéria

(1111 Budapest, Bartók Béla út 30.)

Ráth György-villa (1068 Budapest, Városligeti fasor 12.)

Tündérvilla Galéria és Közösségi Tér (1036 Budapest, Bécsi út 53–55.)

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:

Batthyány Kultur-Press Kft.

H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel.: (+36 1) 489 0120, (+36 1) 212 5303

A folyóirat korábbi példányai a szerkesztőségben megvásárolhatók.

Egy példány ára: 1390 forint.

Előfizetési díja egy évre: 10 000 forint.

A lap előfizethető a Nemzeti Művészeti és Kulturális Kapcsolatok

Alapítványa 10402166-21629389-00000000 számlaszámán

vagy a szerkesztőségtől kért postautalványon.

E számunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap Iparművészet Kollégiuma

és a Magyar Művészeti Akadémia

támogatta.

MAGYAR

ÖRÖKSÉG

ANIMÁCIÓ | BELSŐÉPÍTÉS ZET | BŐRMŰVÉS SÉG | DIGITÁLIS MŰVÉS ZETEK

DIVATTERVEZÉS | IPARI FORMATERVEZÉS

KÁRPITMŰVÉS ZET | KERÁMIA- ÉS PORCELÁN MŰVÉS ZET | KÖRNYEZETTERVEZÉS

LÁTVÁNYTERVEZÉS | ÖTVÖSSÉG ÉS FÉMMŰVÉS SÉG | TERVEZŐGRAFIKA

TEXTILMŰVÉS ZET | ÜVEGMŰVÉS ZET

Schrammel Imre

A keramikusművész, Schrammel Imre hatalmas életműve folyamatos, gyötrődő, kétkedő, kérdező, sohasem megnyugvó párbeszéd a földdel, az agyaggal. Különös, szenvedélyes kapcsolatban áll vele. A gazdagon illusztrált, közel kétszázötven képet tartalmazó életműalbum Kernács Gabriella tanulmányával és a művésszel készült interjúval mélységeiben tárja fel egy páratlanul sokszínű munkásság alkotói és emberi rétegeit.

308 oldal, 7800 Ft

MMK
KIADÓ

MMK
MAGYAR MŰVESZETI
AKADÉMIA

Májustól kapható
a könyvesboltokban
és a www.mmakiado.hu
webshopban!

